

Ева Ѓорѓиевска

ИТАЛИЈАНСКА КУЛТУРА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА 1

Штип, 2018

Ева Ѓорѓиевска
ИТАЛИЈАНСКА КУЛТУРА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА 1

Автор:
д-р Ева Ѓорѓиевска

ИТАЛИЈАНСКА КУЛТУРА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА 1

Рецензенти:
проф. д-р Радица Никодиновска
проф. д-р Светлана Јакимовска

Лектор:
м-р Лилјана Јовановска

Техничко уредување:
д-р Ева Ѓорѓиевска

Издавач:
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

94(450)(035)
316.722(450)(035)
304(450)(035)

ЃОРЃИЕВСКА, Ева

Италијанска култура и цивилизација 1 [Електронски извор] :
(рецензирана скрипта) / Ева Ѓорѓиевска. - Штип : Универзитет "Гоце
Делчев"-Штип, Филолошки факултет, 2018

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/768>. - Текст во PDF
формат, содржи 46 стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот
на ден 15.11.2018. - Биографски податоци: стр. 45. - Библиографија: стр.
44

ISBN 978-608-244-568-7

а) Италија - Историја - Прирачници б) Италија - Култура - Прирачници в)
Италија - Општествен живот - Прирачници
COBISS.MK-ID 108870922

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Ева Ѓорѓиевска

ИТАЛИЈАНСКА КУЛТУРА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА 1

(Рецензирана скрипта)

Штип, 2018 г.

ПРЕДГОВОР

Скриптата со наслов „Италијанска култура и цивилизација“ претставува дијахрониски приказ на италијанските култура, општество и историја, почнувајќи од првобитното население на Апенинскиот Полуостров, па сè до современиот период. Скриптата е првенствено наменета за студентите од групата Италијански јазик и книжевност на Филолошки факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, конкретно за предметот *Италијанска култура и цивилизација 1* којшто е предвиден во првиот семестар од студиите. Тој има за цел да ги предочи одликите на секој период од италијанската култура и цивилизација, да ги запознае студентите со најзначајните случувања и пресврти на тој период и да ги воведо во анализа на културолошките факти.

Со намера да им се овозможи на студентите постепено совладување на материјата од предметот и нејзино ситуирање во историската рамка на италијанската цивилизација предвидена во текот на студиите, содржините структурно се поделени на три поглавја во согласност со тематската распределба на понудениот материјал: 1. Италијанска географија и историја; 2. Италијанско општество и култура; 3. Италијанска уметност. Трудот им пристапува селективно на содржините на споменатите периоди и понудува синтеза на она што секој иден италијанист би требало да го има како културолошка основа во својата професија.

Пред почетокот на поделбата на поглавја, се прави семантичко разграничување на термините кои се среќаваат во насловот на предметот, „култура“ и „цивилизација“, со цел да му предочи на читателот кои наставни содржини ќе бидат опфатени во понатамошниот текст. Се дава и осврт на географските одредници на Италија со нејзино регионално ситуирање и наведување на најзначајните природни богатства. Првиот дел е посветен на италијанската историја, од првобитното население на Апенинскиот Полуостров, па сè до современата епоха. Трудот ја претставува и етрурската цивилизација која опстојува на овој полуостров подолго време и која има своја религија, писмо, јазик и споменици кои влијаеле врз понатамошниот тек на италијанската историја. Видно место во трудот му е посветен на Антички Рим со трите етапи во неговото владеење (кралство, република, империја), се прави портрет на двајцата значајни фигури од тој период, Јулиј Цезар и Октавијан Август, се презентира владеењето на Константин Велики и се изнесуваат причините за конечниот распад на империјата на Источно и Западно Царство. Следат двете кралства создадени од надворешните завојувачи на територија на денешна Италија, Остроготското и Лангобардското, се презентираат општествените прилики и начини на владеење во овој период, се воочува меѓународната позиција на Италија, како и интересите на Папството и на Венеција кои се интерферираат во споменатите владеења. Како значаен се обележува и периодот на Светата Римско-германска Империја и периодот на обединување на Италија и на прогласување на нејзина државност. Трудот ја презентира и позицијата на Италија за време на Првата и Втората светска војна, како и современото општество по воениот период.

Во вториот дел со наслов *Италијанско општество и култура* се разгледуваат аспекти на италијанското живеење, белезите на економијата, спортот, образованието, гастрономијата... Сите овие сегменти треба да играат клучна улога во формирањето на претставата за Италија, како и да сведочат за белезите на менталитетот на нејзиниот народ.

Третиот дел се сосредоточува на италијанската уметност преку која оваа земја е препознатлива во светот: преку италијанската музика презентирани по периоди и претставници пред сè на италијанската опера, потоа преку италијанското сликарство со најзначајните сликарски дела, скулптурата, архитектурата, филмот...

Додека во првиот и третиот дел скриптата пристапува дијахрониски на моментите од италијанската цивилизација и уметност, следејќи го нивниот развој по периоди, во вториот дел се дава еден сеопфатен синхрониски пристап на аспектите на италијанското општество, онака како што функционира од почетокот на XX век, со сите негови економски, културни, едукативни и практични содржини. Оттаму доаѓа и неговата неопходност и значење за наставата на идните италијанисти. Скриптата се служи од една страна со традиционалната наставна метода на селективност и презентација на авторите и обележјата од споменатите периоди со намера да им понуди на студентите почетни насоки на истражување во областа. Од друга страна, како негово дополнување следи и практикум од истиот предмет, каде пак методолошката цел е на секоја од темите наведени во овој ракопис да се одговори со конкретна анализа покрената од низа прашања.

доц. д-р Ева Ѓорѓиевска

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	5
СОДРЖИНА	6
1. ПРВ ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКА ГЕОГРАФИЈА И ИСТОРИЈА	8
1.1. ВОВЕД: Разграничување на термините „култура“ и „цивилизација“	9
1.2. ГЕОГРАФИЈА НА ИТАЛИЈА	9
1.3. ИСТОРИЈА НА ИТАЛИЈА	10
Табела со клучните историски моменти на Италија	10
1.3.1. Првобитно население на територијата на Италија	13
1.3.2. Етрурци	15
1.3.2.1. Религија.....	16
1.3.2.2. Писмо и јазик	17
1.3.2.3. Археолошки споменици.....	17
1.3.3. Основање на градот Рим.....	17
1.3.4. Римска религија.....	17
1.4. АНТИЧКИ РИМ	18
1.4.1. Римско Кралство	18
1.4.2. Римска Република	19
1.4.3. Гај Јулиј Цезар.....	20
1.5. РИМСКА ИМПЕРИЈА	21
1.5.1. Октавијан Август.....	22
1.5.2. Последните римски императори. Од Константин Велики до Ромул Августул.....	23
1.5.3. Поделбата на двете царства, Западно и Источно	24
1.5.4. Две царства. Пад на Западното.....	24
1.5.5. Источно Римско Царство	24
1.6. ОСТРОГОТСКОТО КРАЛСТВО ВО ИТАЛИЈА	25
1.6.1. Остроготите во Панонија	25
1.6.2. Војната со Византија и класната војна	26
1.7. ЛАНГОБАРДИСКОТО КРАЛСТВО ВО ИТАЛИЈА	27
1.7.1. Лангобардското освојување	27
1.7.2. Развој на феудалните односи	27
1.7.3. Лангобардите и Папството	27
1.8. СВЕТАТА РИМСКО-ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЈА	28
1.9. ОПШТЕСТВЕНИТЕ УСЛОВИ ВО XVI ВЕК И ВО XVII ВЕК ВО ИТАЛИЈА	29
1.10. ПЕРИОД НА ОБЕДИНУВАЊЕ НА ИТАЛИЈА	30
1.10.1. Првата фаза од борбата за обединување	30
1.10.2. Втората фаза на борбата за обединување	31
1.10.3. Ослободување на Рим и Венеција	31
1.11. ОД ПРВАТА ДО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА.....	32
1.12. СОВРЕМЕНАТА ЕПОХА ВО ИТАЛИЈА	33
2. ВТОР ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКО ОПШТЕСТВО И КУЛТУРА	34
2.1. ЕКОНОМИЈА НА ИТАЛИЈА	35
2.2. ОБРАЗОВАНИЕТО ВО ИТАЛИЈА	36
2.3. ИТАЛИЈАНСКИ НАУЧНИЦИ.....	36
2.4. СПОРТОТ ВО ИТАЛИЈА	37
2.5. ИТАЛИЈАНСКА КУЈНА	37
3. ТРЕТ ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКА УМЕТНОСТ	39
3.1. ИТАЛИЈАНСКА МУЗИКА	40
3.2. ИТАЛИЈАНСКО СЛИКАРСТВО	42
3.3. ИТАЛИЈАНСКА СКУЛПТУРА	42

3.4. ИТАЛИЈАНСКА АРХИТЕКТУРА	43
3.5. ИТАЛИЈАНСКИ ФИЛМ	44
БИБЛИОГРАФИЈА	45
БИОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ	46

ПРВ ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКА ГЕОГРАФИЈА И ИСТОРИЈА

1.1. ВОВЕД: Разграничување на термините „култура“ и „цивилизација“

На самиот почеток ќе се обидеме да дадеме дефиниција или појаснување на двата термина кои ги содржи називот на овој предмет, *Италијанска култура и цивилизација*. Иако секоја дефиниција би требало да се земе како условна, односно несеопфатна, сепак обидот за разграничување на термините „култура“ и „цивилизација“ би придонел во предочувањето на тематиките кои ги опфаќа наставниот предмет. Значи, иако некогаш може да дојде до поистоветување на термините „култура“ и „цивилизација“, сепак најчесто под „цивилизација“ ги подразбираме сите обиди на човекот да ги насочи и модификува природните ресурси во функција на подобрување на неговиот живот, на начин на којшто најдобро би можеле да се реализираат неговите потреби за храна, облека, домување... Од друга страна, терминот „култура“ се поврзува со сè што спаѓа во продукцијата на човековиот дух, со внатрешниот живот на човекот, со префинетоста на умот и сетилата. Тука би спаѓале музиката, уметноста, науката... Оттука произлегува дека културата и цивилизацијата секогаш не одат заедно, односно некој може да се смета за цивилизиран, без да поседува култура или обратно, да ја поседува културата без да ужива посебни цивилизациски придобивки. На пример, во војните може да се забележи до каде напредувала човековата технологија и цивилизација, но тоа е разорно за човековиот дух и воопшто не придонесува за културата на едно општество.

Во материјалот кој следи, ќе бидат опфатени повеќе области од доменот на културата како што е дефинирана погоре, односно италијанската музика, уметност, филм... Од друга страна ќе биде проследена историјата на италијанскиот народ, неговите први форми на општествено организирање, неговите државни и цивилизациски пресврти и клучни моменти на развој. Материјалот вклучува и податоци од географијата, економијата, политиката, храната на Италија со цел да се даде што пообјективен приказ на целокупноста на живеењето на италијанскиот народ и неговиот менталитет.

1.2. ГЕОГРАФИЈА НА ИТАЛИЈА

Италија е сместена во северозападниот дел на Средоземјето. Зафаќа површина од 301 338 km² и должина од 1 362 km, сметајќи од север кон југ. Италија е опколена од Јадранското Море на исток, Тиренското Море на запад, Јонското Море на југ и Лигурското Море на северозапад. Италија вклучува и повеќе острови од кои најзначајни се Сицилија и Сардинија. Сицилија (25 700 km²) е остров чија територија е покриена со планини и ридови. Тоа е површина непогодна за развој на земјоделството, па затоа нејзината економска активност е сконцентрирана само во неколку низини. Сардинија (24 000 km²) до неодамна беше речиси во комплетна изолација од останатиот дел на Европа. Тоа е прилично неплодна земја, покриена со честари ниска шума и е слабо населена. Други значајни острови се Елба, Капри, Искја, Еолските Острови.

Италија е геолошки млада земја, пројавена во исто време како и Алпите и Апенините. Нејзината сегашна конфигурација потекнува од пред 20 000 години. Таа е регион засегнат од вулкани и многубројни земјотреси. На југот на Италија ги наоѓаме последните активни европски вулкани (со исклучок на Исланд): Везув во близината на Неапол, Етна на Сицилија и Стромболи на Еолските Острови.

Централниот и северниот дел на Италија се покриени со планински венци кои заземаат 35,2 % од територијата на земјата. Алпите ја делат Италија од Франција, Швајцарија, Германија, Австрија и Словенија. Високите планински врвови (Мон Блан 4 810 м, Монте Роса 4 633 м) и релативно ниските рамници дозволиле изградба на низа тунели, патишта и железнички пруги кои ги олеснуваат релациите на Италија со континентална Европа. За таа цел биле конструирани 8 000 км автопат. Овие региони не се погодни за значајни економски активности, освен за спортските активности во зима. И покрај тоа, овие зони се многу значаен резервоар на вода и голем снабдувач со хидроелектрична енергија. Апенините се помалку фаворизирани за разлика од Алпите, поради нивните климатски и географските карактеристики и природата на земјата во тој регион. Апенините се многу простран планински венец кој покрива 18 % од италијанската територија и се простира на 1 500 км од север кон исток. Тие се пониски планини, но понепогодни од Алпите. Станува збор за помалку адекватна територија за изградба на патишта. Највисок врв е Гран Сасо 2 914 м. Долините заземаат четвртина од територијата на Италија, при што најголем дел од таа територија ѝ припаѓа на долината на реката По. Останатите долини се главно сместени на крајбрежјата. Значајна е да се забележи сицилијанската долина, Конка д'Оро.

И покрај должината на бреговите, Италијанците никогаш не го претвориле морето во нивна основна активност. Со исклучок на Џенова и Венеција кои од пред неколку векови имаат развиена поморска активност, бреговите биле занемарени од луѓето. Населувањето на овие предели датира од поново време и е поврзано со развојот на туризмот и индустријата. Италија располага со 8 600 км брег, сметајќи ги тука и островите. Почвата на Италија содржи главно олово и цинк. Речиси целосното отсуство на јаглен, нафта (со исклучок на Сицилија) и железо е компензирано со природен гас и хидроелектрична енергија од Алпите.

Речиси цела Италија има медитеранска клима, со мали нијанси во одредени региони. Колку повеќе се оди на југ, летата се подолги и посуви. На југот летната суша трае повеќе од 5 месеци. Северниот дел на Италија има континентална клима со студени зими и многу топли лета и повеќе снег и магла отколку на Полуостровот.

Најзначајни реки се По, Танаро, Тичино, Адиге, Ада, Арно, Тибар. Најзначајни езера се Маџоре, Комо, Гарда, Тразименско Езеро, Болсена, Изео и Езерото Орта.

Италија е поделена на 20 региони: Аbruцо (некогашно Аbruци) со главен град Л'Аквила, Вале д'Аоста – Аоста, Апулија – Бари, Базиликата – Потенца, Калабрија – Катанзаро, Кампанија – Неапол, Емилија – Ромања – Болоња, Фриули – Венеција Џулија – Трст, Лацио – Рим, Лигурија – Џенова, Ломбардија – Милано, Марке – Анкона, Молизе – Кампобасо, ПиEMONTE – Торино, Сардинија – Каљари, Сицилија – Палермо, Трентино Јужен Триол – Трент, Тоскана – Фиренца, Умбрија – Перуџа, Венето – Венеција.

1.3. ИСТОРИЈА НА ИТАЛИЈА

Табела со клучните историски моменти на Италија¹

XII – VIII век пр.н.е.	Етрурска цивилизација на Апенинскиот Полуостров
757 г. пр.н.е.	Основање на Наксос, првата грчка колонија на Сицилија
VIII век пр.н.е.	Грците се населуваат на целото крајбрежје на Јужна Италија
753 г. пр.н.е.	Основање на Рим
VII – VI век пр.н.е.	Династија на Тарквините (етрурски)
509 г. пр.н.е.	Почеток на Римската Република
III век пр.н.е.	Римјаните ја прошируваат доминацијата во јужниот дел на Италија
264 – 146 г. пр.н.е.	Пунските војни во кои Рим се спротивставува на Картагинците. Скипион ја уништува Картагина
II век пр.н.е. – V век н.е.	Рим ја проширува својата моќ на целиот Медитеран
313 г.	Христијанството станува официјална религија на Римското Царство
337 г.	Поделба на Римското Царство на Западно (со главен град Равена) и Источно (главен град Константинопол)
410 г.	Заземање на Рим од Готите
476 г.	Крај на Западното Римско Царство
VI век	Варварите владеат со Италија. Во 554 г. Јустинијан прогласува реунификација на Империјата околу Византија. Ломбардијците формираат свое кралство кое тргнува од долината на По и ги опфаќа Кампања, Пуља и Базиликата.
774 г.	По поразот на Ломбардијците, Карло Велики владее со Северна Италија и е крунисан за император од страна на Папата во 800 година
902 г.	Освојување на Сицилија од страна на Арапите
IX – X век	Кралот на Германија Отон Први е прогласен за крал на Италија. Под власта на неговите наследници, Италија се распаѓа на повеќе ривалски држави

¹ Табелата е преземена од книгата *Précis de culture italienne*. Bernard-A.Chevalier. 2004.

XI – XII век	Нормандијците ја заземаат Калабрија, Пуља и Кампања. Ја заземаат Сицилија од Арапите. Во 1140 г. Јужна Италија и Сицилија се обединуваат во едно кралство со главен град Палермо
1155 г.	Фридрих Барбароса е прогласен за император. Во градовите на север се спротивставуваат гвелфите (поддржани од Папството) и гибелините (на страна на Светата Римска Германска Империја)
XIII век	Градовите на север формираат слободни комуни
1266 – 1442 г.	Династијата на Анжујците владее со кралството на Јужна Италија со главен град Неапол
1442 г.	Арагонците ги наследуваат Французите во раководењето со кралството на Двете Сицилии
1527 г.	Заземање на Рим од трупите на Карло Петти
1559 г.	Договорот од Като-Камбрези: Шпанците ги преземаат Милано, кралствата на Неапол, Сицилија и Сардинија кои ги задржуваат сè до XVIII век
XVII век	Савоја станува најмоќна држава во северниот дел на Полуостровот
1796 – 1815 г.	Италија под Наполеон
1806 г.	Наполеон е прогласен за крал на Италија во Париз
1814 г.	Заземање на Милано од Австријците. Бурбонците го бркаат Мурат од Неапол
1815 – 1831 г.	Австриска окупација (Конгресот во Виена). Патриотите „карбонари“ ја воведуваат идејата за национално единство: почеток на Ризорџименто
1831 г.	Основање на движењето „Млада Италија“ од Мацини
1848 – 1859 г.	Војни за независност против Австрија по иницијатива на кралството на Пиемонте-Сардинија
1860 г.	Експедиција на илјадамина (победа на Гарибалди над Бурбонците во Сицилија)
1861 г.	Прогласување на Кралството на Италија, најпрво со Торино, а потоа со Фиренца (1865 – 1870) како главен град. Виктор-Емануел Втори крал на Италија
1870 г.	Крај на италијанското единство. Војската на Пиемонте го зазема Рим и тој станува главен град (1871 г.)
1878 г.	Смрт на Виктор-Емануел Втори и крунисување на Умберто Први
1882 г.	Колонијални војни: Италијанците во Еритреја и Сомалија
1900 г.	Атентат на Умберто Први и крунисување на Виктор-Емануел Трети
1911 – 1912 г.	Колонијални војни: Италијанците ги окупираат Триполитанија и Киренаика
1913 г.	Првите избори со давање право на глас само на мажите
1915 г.	Италија влегува во Првата светска војна на страна на Алијансата
1917 г.	Неуспех на италијанската војска кај Капорето, австроунгарскиот напад е конечно запрен кај Пјаве
1918 г.	Успешна италијанска офанзива кај Виторио Венето
1919 г.	Версајскиот договор: Италија ги добива Тренто, јужен Тирол, Трст и Фриули. Нејзините барања за Фјуме и Далмација, како и колонијалните амбиции не се прифатени од Алијансата. Раѓање на митот за „осакатена победа“
1919 – 1921 г.	Biennio rosso: Економска и општествена криза. Многу штрајкови. Раѓање на Италијанската комунистичка партија
1921 – 1922 г.	Репресија од страна на Мусолини во 1919 г. за да ги заштити интересите на големите земјишни и индустриски сопственици

1922/1926 г.	Фашистите маршираат во Рим: Мусолини застанува на чело на италијанската влада на барање на кралот. Формирање на Големиот фашистички совет
1923 г.	Нов избран закон: партијата која ќе добие мнозинство, има право на 2/3 од седиштата во Парламентот
1924 г.	Победа на фашистите на изборите со 65 % од гласовите. Убиство на социјалистичкиот пратеник Матеоти за што Мусолини презема одговорност пред парламентот: почеток на диктатурата
1925 г.	Единствена партија PNF
1929 г.	Договорите од Латеран помеѓу италијанската влада и Папството
1936 г.	Италија ја окупира Етиопија. Прокламирање на Империјата
1939 г.	Челичниот пакт со Германија
1940 г.	Италија влегува во Втората светска војна против Франција и Англија
1943 – 1945 г.	Пристигнување на Алијансата на Сицилија и окупација на земјата од страна на германската војска. Мусолини е заробен и затворен (25 јули 1943 г.), а потоа ослободен од Германците на 12 септември. Основање на Републиката Сало
1945 г.	Мусолини е заробен и убиен на 27 април
1946 г.	Абдикација на Виктор-Емануел Трети и назначување на Умберто Втори (9 мај). Основање на републиката преку референдум на 2 јуни. Први демократски избори и победа на партијата Христијанска демократија
1947 г.	Договор за мир во Париз меѓу Италија и обединетите држави: Трст станува слободна територија
1949 г.	Италија пристапува кон Атлантскиот пакт
1958 – 1968 г.	Економското чудо во Италија
1954 г.	Трст е припоен кон Италија
1957 г.	Италија го потпишува Договорот од Рим со уште пет други земји основачи на Европската економска заедница
1968 г.	Студентски протести
1969 г.	Работнички протести
1970 – 1980 г.	„Оловни години“. Терористички бран (Црвени бригади). Убиство на поранешниот претседател на Советот Алдо Моро
1982 г.	Убиство на генералот Дала Чиеза
1992 г.	Убиство на судиите Фалконе и Борселино
1992 г.	Операција „чисти раце“ против политичко-финансиската корупција водена од страна на судијата Ди Пјетро
1993 г.	Заробен е шефот на мафијата Салваторе Рина
1994 г.	Силвио Берлускони, лидерот на Форца Италија, е именуван за претседател на владата. Ја формира владата во коалиција со Лега (сепаратисти) и Национална алијанса
1996 г.	Распуштање на собрание од страна на претседателот Скалфаро
1998 г.	Бриселскиот самит од 4 мај: Италија официјално е прифатена како дел од Економската и монетарна унија
1999 г.	Кјампи станува претседател на Републиката
2001 г.	По победата, на законодавните избори, од коалицијата на централната десница која ја водел, Силвио Берлускони доаѓа на чело на владата
2002 г.	Генерален штрајк против општествените реформи на владата на Берлускони

1.3.1. Првобитно население на територијата на Италија

Населението кое на почетокот живеело на територијата на денешна Италија, не било лингвистички и етнички хомогено. Некои од нив зборувале индоевропски, некои неиндоевропски јазици. **Индоевропските јазици** се фамилија на јазици што ги говорат најголем број луѓе, кои се зборуваат во поголемиот дел на Европа и областите населени со Европејци и во поголемиот дел на Југозападна и Јужна Азија. Потекнуваат од непотврден јазик за кој се верува дека се говорел пред повеќе од 5 000 години во степските области северно од Црно Море и дека се поделил на бројни дијалекти до 3 000 година пред нашата ера. Од индоевропските имало италски и неиталски јазици, а некои зборувале грчки поради присуството на хеленските колонисти. Идентификацијата и класификацијата на дел од тие народи е тешко да се изврши и до денес.

Земајќи го предвид фактот што првите пишани документи на територијата на Италија се пронајдени во VII век пр.н.е., од тој период постои и подлога за определување на народите на оваа територија. Народите биле класифицирани според говорениот јазик, бидејќи не постојат документи за заеднички обичаи и религија.

Населението на Апенинскиот Полуостров било до крајот на третиот век пр.н.е. од неиндоевропски состав. Почнувајќи од вториот или крајот на третиот век пр.н.е., тука се појавиле првите групи **индоевропски** доселеници. Кон крајот на вториот век се доселила последната голема група Индоевропјани. Двата брана на индоевропски доселеници, едниот од почетокот, другиот од крајот на вториот век пр.н.е., го почувствувал и Балканот. Не може да се говори за селидба на целосно формирани народи и племиња. Формирањето на историските **Итали** бил долг процес на класичното апенинско тло. Во стара Италија имало и друго индоевропско „**неиталско**“ население (Илири, грчки колонисти, можеби и Келти и др.), доселени по „младите“ Итали.

За **неиндоевропско** население на Стара Италија се говори врз основа на археолошките споменици и преданијата кои ги евидентирале античките писатели. На повеќе места во Италија уште во историско време живеело население кај кое се гледа дека сочувало нешто од прединдоевропското време. **Лигури, Еуганеи, Азили и Елими** се имиња кои античките писатели им ги даваат на некои неиндоевропски етнички групи во Италија, народи или племиња на кои Италиите своевременно им ја одзеле земјата, па го зеле нивното име. На неиндоевропјаните им припаѓаат исто така и некои племиња на Корзика и Сардинија. Традицијата за Лигурите се сочувала до денес во името на денешната италијанска покраина Лигурија. Таа земја од средината на последниот век пр.н.е. му припаѓала на индоевропското население (**Келти, Итали**).

По должината на средниот дел од јадранскиот брег, северно и јужно од Анкона, живееле во римско доба италските **Пицени**, а со нив и многу илирски доселеници од **Либурнија**. Тука, во Пиценум се зачувани натписи на грчко-етрурско алфабетско писмо, на јазикот кој покрај италски, етрурски и илирски елементи има посебен неиндоевропски карактер. Се смета дека тие епиграфски споменици чуваат предание од прединдоевропско население од споменатиот крај, луѓе кои античките писатели ги нарекуваат **Азили**.

Еуганеи, кои исто така припаѓале на неиндоевропјаните, живееле близу Венето од северниот брег на Јадранот до Алпите. Од другите прединдоевропски групи се споменуваат во тој контекст **Елимите** (Elymnoi) чии потомци во класичното доба живееле на западна Сицилија.

Италиите и Италија. „Во земјата која денес се нарекува Италија живееле од памтивек Енотри“, пишува Антиох Сиракужанин. Со Енотрите, продолжува Антиох, владеел кралот Итал (Italos). Антиоховите белешки се однесуваат на условите во Јужна Италија во која Грците од VIII до VI век пр.н.е. основале многу населби во кои до времето на Антиох (V век пр.н.е.) во грчката логографија влегле многу народни преданија, меѓу кои и она за херојот на епонимот на старите Итали. Јасно е дека регионалното име **Италија** настанало од етничко име некаде на југот на Полуостровот. Од III-от век пр.н.е. кога италските племиња почнале посолитарно да се приклучуваат кон Римјаните, името се афирмирало пошироко на Полуостровот. Дотогаш во своите списи го споменуваат грчките писатели нарекувајќи ги „Италиоти“ своите сонародници во јужноиталските населби.

За старите Итали кои во вториот век пр.н.е. основале свои заедници и развиле свој општествен живот се создаваат хипотези врз основа на сочуваните споменици од бронзеното време. Аналогно со она што е заклучено за носителите на хеладската култура, може да се претпостави дека во Италија носителите на културата на старото бронзено доба биле

Неиндоевропјани, во подоцнежниот период Индоевропјани – во најголем дел Итали – со остатоци од Неиндоевропјани, а дека крајот на тоа доба им припаѓа најмногу на Италиите.

Кон крајот на II и почетокот на I век (за предисторичарите – во старото железно доба), почнало она што класичната римска традиција го памети како најстаро. Тоа било доба на настанок на најстарото население во Лацио, веднаш пред основањето на Рим. Тогаш настанале најстарите италски заедници од кои се развиле оние кои постоеле во целосната историска епоха, епохата на Рим.

Историчарите и лингвистите ги делат античките **Итали** во две главни групи. На едната главни претставници се **Латините** (со нив во истата група припаѓаат Фалисци и Сикули). На другата Умбро – Сабели, односно **Умбро – Оски**. Целата историја на Римјаните традиционално се сведува на историја на Латините.

Умбро – Оски е денешен научен назив за групата италски антички племиња во која Умбрите и Оските се две главни подгрупи. За племињата кои тука припаѓале – по јазикот, наречјата, лексичкото богатство, етничките, културни и политички карактеристики – се говори врз основа на податоците од периодот на римска доминација во Италија.

Умбрите, главните претставници на една група, за време на римската доминација имале свои населби на северниот тек на реката Тибар и на Апенините источно од оваа река. Претходно им припаѓала просторната територија на Северна Италија меѓу Лигурите и Венетите.

Многу од италските племиња се сместиле во Средна и Јужна Италија, јужно од споменатата умбриска подгрупа. Овие јужните како група се нарекуваат **Оски** по името на етнички и културно најизразеното племе. Римјаните, покорувајќи ги италските племиња, наишле на најголем отпор кај Самнитите кои имале свои населби на Апенините источно од Лацио и Кампанија. Оските, како огранок на Самнитите се спуштаат од Апенините и до четвртиот век зазеле голем дел од Кампанија. Сочувани се многу нивни натписи во Помпеја и на други места во Кампанија и надвор од неа. Така ни е познат нивниот јазик (дијалект).

Споменатите нелатински италски племиња (Умбро-Оски, Умбро-Сабели) го извојувале своето место на Апенинскиот Полуостров во стовековните борби. Инвазијата на едните на територијата на другите се изведувала од памтивек. На римските аналитичари и историчари добро им е позната последната акција од овој вид, инвазијата на сабелиските племиња (V – VI век) од централните Апенини во плодните краеве на Кампанија и најјужна Италија, во краевите кои претходно ги држеле потомците на старите Итали.

Разни етнички групи – Индоевропски неиталски племиња

Венети. Во североисточниот дел на Апенинскиот Полуостров, помеѓу Алпите и Јадранското Море (кон југ до реките Адиџе и По) живееле од историско доба Венети (Енети), индоевропски народ сроден на Илирите и Италиите. Иако традицијата за оваа селидба не е веродостојна, таа сведочи дека приморските Енети – Венети им биле од одамна познати грчки морепловци. Се смета дека Венетите се носители на културата „Есте“, од железно доба. Помеѓу спомениците на Есте-културата посебна карактеристика се бронзените фибули од кои се многу специфични оние од V век пр.н.е. (трета епоха Есте) со вдлабени орнаменти (претстави од војната и секојдневниот живот) со грчки архајски и етрурски стил, односно уметничко влијание. За Венетите најверодостојно говорат нивните натписи од доцните векови пр.н.е., сочувани на надгробните плочи. Писмото им е од грчко потекло, јазикот италски со многу илирски елементи.

Илири. Илирите од источниот брег на Јадранот од одамна имале релација со јадранскиот брег на Апенинскиот Полуостров. Од Илирите кои се доселиле од Балканот, во Италија најмногу се населиле на Апулија. Групно име им е Јапаги. Нивна земја е Апулија.

Келти. Саetae или Гали со неколку упади од север до IV век пр.н.е. го зазеле подрачјето на Северна Италија од Алпите до реката По и нешто појужно од таа река. За тоа биле потребни тешки и упорни борби со Лигурите, Венетите, Етрурците и разни италски племиња.

Грци. Хелените или Грците основале од осмиот до шестиот век пр.н.е. многу населби во Јужна Италија – Голема Грција (Магна Граесиае) – и на Сицилија. Се смета дека најстарата нивна населба Кума на брегот на Кампанија, северно од Неаполскиот Залив, основана во осмиот век. Многу од населбите се основани во шестиот, а некои во петтиот век пр.н.е. Во времето на почетоките на градот Рим грчките градови во Јужна Италија и на Сицилија проживувале епоха на своја зрелост, богата со културни текови кои подоцна ги искористиле Италиите, најмногу Римјаните.

Во VIII и VII век пр.н.е., како резултат на значајното зголемување на популацијата во Грција и општествена и политичка криза во Хелада, многу емигранти заминуваат за да основаат нови градови околу Медитеранот. Југот на Италија и Сицилија поради нивната блискост и земјоделските богатства биле значајни места за населување. Новите градови биле наречени

„колони“ од страна на историчарите. Новите градови стануваат зависни од матичната држава во моментот на нивното населување. Размените (продажби, дипломатски) помеѓу матичната држава и колонијата се одвиваат како меѓу еднакви и не било реткост новиот град да ја надмине по богатство матичната држава. Сепак, вистинско братство ги обединува колониите со матичната држава, што се докажува преку присуството на воена помош во случај на напад на некоја од нив. Таков пример е случајот со војната на Пелопонез кога Коринт испраќа трупи и бродови во Сиракуза која е под опсада на Атињаните. Сепак треба да се спомене дека кога формирањето на колонијата било резултат на отцепување или егзил, таквата поврзаност не постоела.

1.3.2. Етрурци

Денешна Тоскана во своето име ја чува традицијата за старите Етрурци кои во првата половина на I век пр.н.е. тука го имале своето матично подрачје, од каде се ширеле и стекнувале нови поседи на југ во Лацио и Кампанија, а на север во долината на реката По. „Пред Римјаните да ја афирмираат својата власт, Етрурците ја рашириле својата доминација надалеку по копно и море“, пишува Ливиј.

Грците го нарекувале овој народ тиренски, а нивната земја Тиренија или Тирсена. Грчките логографи и историчари на Тирсените во Италија ги доведувале во врска со сите кои во Мала Азија, на Егејските Острови и на други места имале слично име. Настанала приказната за доселувањето на Тирсените – Тирените од Мала Азија во Италија. Според Херодот, Тирсените се доселиле по море од Лидија во Умбрија под водство на својот епоним, кралот Тирсен. Други ги идентификувале Тирсените со Пелазгите. Во ориенталното потекло на Етрурците/Тирсените, верувале многу грчки писатели, а со нив и римските (Ливиј и др.). Грчкиот историчар Дионизиј Халикарнашки настојувал да го побие тоа тврдење. Тој сметал дека Тирсените во Италија биле „епихорски“, автохтон народ.

Всушност постојат три теории за тоа од каде се доселиле Етрурците во Италија. Едната гласи дека тие дошле „од исток“, друга дека се „од север“, трета дека се „автохтони“ во Италија. Во поново време прашањето поинаку се поставува. Историските Етрурци – Тирсени, кои во последните векови пр.н.е., барем од осмиот век пр.н.е. имале во Италија свои градови, свој стопански и општествен живот, своја култура, своја национална индивидуалност, не се доселиле од никаде како формиран народ. Историскиот етрурски народ, како и грчкиот, илирски и италски народ, се формирал на тлото на кое го затекнала пишана историја.

Се смета за утврдено дека она „етрурското“ го формирале во прв ред носителите на културата „Villanova“, дека во јазикот на историските Етрурци се сочувале остатоци од некој прединдоевропски „медитерански“ јазик, а дека – главно со посредство на грчките трговци од осмиот век пр.н.е., па натаму – Етрурците импортирале многу културни текови од Блискиот Исток и од балканска Грција. Во средината на првиот век пр.н.е. цветале многу етрурски градови, градови – држави, на кои е тешко да им се утврди најстарото минато.

Градовите инаку биле самостојни, независни еден од друг. Етрурците од јужните градови зазеле многу земји во Лацио и Кампанија. Преку Лацио, по копно, а уште повеќе по море, јужноетрурските освојувачи и стопанственици присвоиле многу плодна земја во Кампанија. Од крајот на шестиот век Етрурците се повлекувале од лациските и кампаниските поседи.

Етрурците од северните краеве освоиле многу плодна земја преку Апенините во Умбрија, во долината на реката По и понатаму на север на подрачјето на Рета (стара Raetia). Етрурците биле силни на Медитеранот. На своето море, кое и денес го носи нивното име, биле редовно сојузници на Картагинците, а лути непријатели на Грците.

Етрурската хегемонија во Италија траела приближно до крајот на шестиот век пр.н.е. Тогаш Римјаните почнале да ја шират својата власт надвор од Лацио. На почетокот на петтиот век Римјаните го зазеле Фиден, најблискиот етрурски град преку Тибар. После тоа настанувале упорните борби на Римјаните за земјата на етрурскиот град Веји (Веии), а потоа за подрачјето на останатите етрурски градови. Во четвртиот век борбите биле најжестоки. Со населението на градот Каере Римјаните долго време биле во сојуз. До средината на третиот век Римјаните ја наметнале својата власт на цела Етрурија.

Стопанските услови на старите Етрурци не биле еднакви во сите краеви. Тоскана е претежно ридска. Нејзините низини биле на некои места со мочуришта. Напредните етрурски економисти, читае кај грчките писатели, ги сушеле мочуриштата, постигнувале добри приходи од војувањето, ги експлоатирале шумите, граделе бродови. Се занимавале со сточарство, некои со рударство и металургија. Трговијата, посебно поморската, имала голем удел во етрурската економија.

Општествениот живот на Етрурците се развивал веројатно како и кај Грците. На класното општество и на државата непосредно му претходело родовското уредување. Сочувани се големи колективни гробници на некои од овие родови. На ѕидните слики во гробниците прикажани се претстави од животот на Етрурците. Класното општество, државата и монархијата почнале во исто време. Како и во многу грчки градови – држави, така и во етрурските влијателни родови, поглаварите се ослободиле од кралот и вовеле своја колективна аристократска управа. Моќните аристократи, големи земјопоседници, биле војводи, свештеници, прваци во сè што е државно. За нивното богатство сведочат сочувваните гробници со драгоцености. За нивниот некогашен живот говорат сликите на ѕидовите од гробниците. Има причини да се верува дека тука постоела исто така и тиранија, дека сè се развивало со социјални борби.

Етрурците биле големи производители на вино и масло. Биле трговци, користеле монети како средство за размена. Одгледувале овошје и зеленчук. Поседувале рудници на олово, бакар, железо, сребро. Етрурските жени биле мошне еманципирани, уживале големи слободи и учествувале во општествениот живот. Имале познавања од медицината и математиката.

Религија, писмо, споменици

1.3.2.1. Религија. Етрурската религија била многу сложена. Од римската литературна традиција, од етрурските и други извори заклучуваме дека во неа имало италиски, грчки, ориентални и други елементи. Како специфичен етрурски бог се споменува Волутурнус. Храмот на тоа божество, „*fanum Voltumnae*“, култно средиште на етрурската цивилизација, бил во градот Волсини. Сепак доминирала тријадата Јупитер, Јунона, Минерва, која под етрурско влијание се почитувала и на римскиот Капитол. Етрурците почитувале некои божества кои по култните карактеристики одговараат на Диониз, Хефест, Хермес, Афродита и други. Имињата на некои етрурски божества аналогни се на грчките – Aplu (Apolon), Artume (Artemida), Aita (Hades), Phersipinei (Persefona), Herkle (Herakle). За некои итало-етрурски божества тешко е да се утврди дали се примарно нивни или не се. Пред споменатите и некои други божества и полубожества се прикажани на етрурските ликовни споменици. Тука има и многу демони. Запазено е дека постарите верски и митски претстави на ѕидовите од гробниците се во голема мера хуманизирани и блиски до грчкото сфаќање, а оние од петтиот век пр.н.е. и помладите – сурови, драстични и груби.

Етрурците прецизно ги утврдиле и извршувале култните прописи. Тоа е она што Римјаните го нарекувале *Disciplina Etrusca*, прописи на етрурските свештеници аристократи. Римјаните некогаш ги испраќале своите деца да го научат тоа. Како и на истокот, аристократите – свештеници, интелектуалци, биле главни носители на културниот живот. Културната дејност била многустрана. Пишаната реч, ликовното творештво, администрацијата во надлежност на свештениците добиле свое значење.

1.3.2.2. Писмо и јазик. Сочувани се преку осум илјади етрурски натписи, споменици на писмо кое го нарекуваме етрурско. Од XVI век тоа писмо систематски се проучува. Утврдено е дека е настанато од грчки халкидички на кој пишувале поголем дел од грчките жители во Италија и Сицилија. На една етрурска вазна од VI век најдена на подрачјето на стариот град Веии испишан е со етрурско-халкидска азбука во две варијанти, која денес се нарекува матична етрурска азбука. Утврдени се варијанти од разни епиграфски споменици. Добро е познат развојот на тоа писмо од архајски до најмлад стадиум. Се знае значењето на многу етрурски зборови бидејќи римските писатели го соопштувале нивниот превод. И покрај тоа сè уште не е решен проблемот со етрурскиот јазик.

1.3.2.3. Археолошки споменици. Многубројни гробници и некрополи во Тоскана, стара Етрурија, даваат јасна слика за некогашните достигнувања на етрурската наука и уметничкиот пресврт. Најстарите грбови во Етрурија се „*tombe a pozzo*“ како што ги нарекуваат Италијаните (*pozzo* – бунар). Во тие бунарски грбови најдени се предмети во стилот на „Виланова“ од старата епоха со урни, бронзено и железно оружје и др. Особеност е бронзениот шлем како поклопец на урната. Сето тоа главно потекнува од почетокот на првиот век пр.н.е.

На многу места сочувани се остатоци од етрурски градски ѕидини. Потсетуваат на микенските. Најстарите се од VII и VI век. Римјаните имаат многу научено во архитектурата од Етрурците. Сводот, лакот и куполата кои се гледаат во етрурските гробници, одамна им биле познати на Етрурците. Класичната римска богата куќа со атриум и други комфорни делови е наследство од етрурската градежна дејност. Многу илустративен модел на етрурска куќа понудуваат урните за пепел на покојникот сочувани во некои гробници.

Најстара е етрурска ликовна уметност во знакот на геометрискиот стил (рана Виланова). Во VII и почеток на VI век карактеристичен е „ориентализиран“ стил, во VI век и почеток на V век

„грчки“, во V век „строг“ стил. Од петтиот век пр.н.е. кога Етрурците почнуваат да потпаѓаат под грчка власт, економската декаденција ја следи и културна. Ориенталните и грчките влијанија во етрурското сликарство се гледаат во мотивите и стиловите на изработка. Оригинални се етрурските мотиви – воените сцени, борење, лов, гозба, танц, често со израз на нехумано и драстично. Цртежот е добар, често непропорционален, бојата е декоративна.

Етрурската скулптура позната ни е од римските литературни податоци и по многу археолошки пронајдоци. Плиниј пишува за етрурските коропласти (пластичен материјал во слоеви) и нивната работа на украсување на прастарите римски храмови. Сочувани се многу споменици од етрурската скулптура со различна старост и вредност. Во голем дел се од печена земја. Има и бронзени. Најстарите се од осми век пр.н.е. Тука припаѓаат капаци на некои урни од печена земја во облик на човечка глава (особеност од кругот Chiusi) и некои теракотни статуи. Сочувани се многу теракотни фрагменти со релјефи кои ги краселе фасадите на храмовите. Ги има од разни раздобја од VI до I век пр.н.е. Во музејските збирки има и керамички кипови со тимпанон од етрурските храмови. Значаен е еден Аполон од Веј. На капациите од многу етрурски керамички саркофази пластично е изработен ликот на покојникот или брачниот пар во лежечка положба. Тие ликови се многу реалистично прикажани, па и гротескно. Посебна група чинат керамичките надгробни плочи со релјефи (VI век пр.н.е и помлади).

Има многу сочувани етрурски бронзени кипови. Најмногу се просечни и сериски, но има и уметнички. „Капитолинската волчица“, која денес е во Рим (Museo Capitolino) од IV век пр.н.е. се придржува делумно до етрурската уметност. Етрурските бронзени кипови се нашле и надвор од стара Етрурија. Ги има и со етрурски натписи.

1.3.3. Основање на градот Рим

Грчките и римските писатели го одредуваат **основањето на Рим** според Олимпијадите. Се смета дека тоа се поклопува со третата година од шестата Олимпијада или во 753 г. пр.н.е. Рим е настанат како збир на повеќе населби кои постоеле во последните илјада години пр.н.е. Тие биле распределени на седумте ридови кои постоеле на Апенинскиот Полуостров. Старите Римјани го славеле празникот Септимонтиум во слава на седумте ридови со населби. Најзначен е просторот на ридот Палатинус, каде според археолошките ископини се смета дека било седиштето на Рим. Со Рим владеат седум кралеви до 510 г. пр.н.е. Името на градот доаѓа од неговиот прв крал Ромул. Нему му се припишува основањето на Сенатот и на куриите, поделбата на граѓаните на плебејци и патриции, поделба на земјата, основање на војската, општествено-политичките установи. Земјоделството и сточарството биле основните активности на населението во тој период. Поделбата на земјиштето претставувало основно политичко прашање. Се вели дека Ромул на секого му поделил по еден хектар земја и поставил камења меѓаши.

За основањето на градот Рим и почетоците на италијанската цивилизација постојат историски сведоштва, но исто така и легенди. Според грчко-римската легенда, по падот на Троја, тројанскиот јунак Ајнеј доаѓа во Лациј со својот син Јул. Кралот Амулиј кој владее таму, го погубува синот на Ајнеј, а ќерката Реа Силвија ја претвора во свештеничка која 30 години е задолжена да ѝ служи на божицата Веста, а дури потоа може да го напушти редот и да има свои деца и семејство. Легендата вели дека Реа Силвија била силувана од страна на богот Марс и ги родила близнаците Ромул и Рем. Децата биле фрлени во Тибар. Но, тие се спасени, доени од страна на една волчица, а подоцна одгледувани од овчарот кој ги пронашол, Фаустул. Кога децата пораснале и дознале за своето потекло, го убиле кралот Амулиј, го презеле престолот и го основале градот Рим на ридот Палатин, покрај Тибар. Ромул го убил Рем и станал прв крал на Рим.

1.3.4. Римска религија

Римската религија се темели на претходните примитивни верувања: анимизам, тотемизам, магија. На почетокот се славеле апстрактни натприродни суштества, *нумина*, кои биле натприродни сили што имаат влијание врз природата, на земјоделството, на одгледувањето на децата итн. Потоа верувале во сили кои означуваат среќа, љубов, доблест, победа, младост итн. Постои култ кон домашното огниште, кон предците, покојниците. И државата поседува свое огниште, *Веста*. Огнот се палел за сите ритуални свечености, венчавки, новородени деца и се принесувале жртви. Последните векови пр.н.е. Римјаните ја хеленизирале својата религија, па така можат да се пронајдат римски еквиваленти на грчките божества: Аполон, бог на светлината (кај Грците: исто така *Аполон*). Церес, божица на земјата (кај Грците: *Деметра*). Купидон, Амор,

бог на љубовта (кај Грците: *Ерос*). Дијана, божица на Месечината и ловот (кај Грците: *Артемида*). Јунона, врховна божица (кај Грците: *Хера*). Јупитер, врховен бог, *бог на боговите* (кај Грците: *Зевс*). Марс, бог на војната (кај Грците: *Арес*). Меркур, божји гласник (кај Грците: *Хермес*). Минерва, божица на мудроста (кај Грците: *Атина, Атена*). Нептун, бог на морето (кај Грците: *Посејдон*). Плутон, бог на подземниот свет (кај Грците: *Ад*, или исто така *Плутон*). Сатурн, бог на времето, татко на Јупитер (кај Грците: *Крон, Хрон(ос)*). Венера, божица на љубовта и убавината (кај Грците: *Афродита*). Веста, божица на срцето и бракот (кај Грците: *Хестија*). Вулкан, бог на огнот (кај Грците: *Хефест*). Уран, бог на небото, дедо на Јупитер (кај Грците: исто така *Уран*).

Религијата нема догматски карактер, туку е повеќе насочена кон евокација на боговите за време на култот. Се жртвувале овци и говеда полевани со вино, но и жито, колачи и сл. Ретки се, но не отсуствуваат, случаите кога се принесуваат и луѓе како жртви, на пример, побунетите војници. Постојат јавни молитви во вид на рецитации и танци со народни игри. Понекогаш старешината ја има улогата на свештеник, а некогаш се формираат посебни свештеници, *фламен*, кои припаѓаат на свештенски братства.

1.4. АНТИЧКИ РИМ

Античкиот Рим познава поделба на три историски периоди според обликот на владеење.

1. Римско Кралство (753 – 509 г. пр.н.е.), од Ромул до Тарквиниј II Гордиот
2. Римска Република (509 – 44 г. пр.н.е.) од Лукиј Јуниј Брут до Гај Јулиј Цезар
3. Римска Империја (44 пр.н.е. – 476 г. пр.н.е.) од Октавијан Август до Ромул Август

1.4.1. Римско Кралство (753 – 509 г. пр.н.е.)

Римската држава (монархија) се формира од родовските заедници. Родот е составен од семејства (*фамилиа*) на чие чело е *патер фамилиас*. Секој род има свој старешина, *патер*. Десет родови сочинуваат една *курија*, а десет курии едно *племе (трибус)*. Граѓаните се делат на два слоја: **патриции и плебејци**. Патрициите се по потекло од древните старешини на родовите, *патрес*. Постојат повеќе теории за формирањето на плебејците. Некои сметаат дека тоа се староседелците на римската територија, други дека се поробени народи од освојувањата, дека се граѓани со послаб културен развој, дека се финансиски послаби, дека се доселеници во Рим. Постојат три раководни институции: **Народно собрание, Сенат и Крал**.

Се формираат куријатски **собранија** каде луѓето се состануваат според куриите. Во нив се одлучува за војната и мирот, за локални закони, семејни прашања, култови, државни работи. Тука се избирале и кралевите, а се одлучувало по пат на гласање.

Една од најзначајните римски установи е **Сенатот** (Сенатус од сенекс = стар човек) кој е основан од страна на Ромул. Се состоел од 300 сенатори. Главен збор имал Кралот, но бил опкружен од *патрес*. Низ Сенатот морале да поминат сите важни одлуки. Зборот на Кралот е поважен од оној на Сенатот, Сенатот е еден вид советодавно тело кое ги придружува одлуките на Кралот. Патрес успеале да го уништат кралството и да го добијат раководството на државата.

Кралот (Рекс), е племенски старешина, војсководец, главен свештеник кој го претставува својот народ и пред боговите. Кралската позиција не била наследена семејно, туку кралот е биран од страна на народот. Тој бил монарх, деспот. Појавата на Кралот е по увидувањето на потребата кај *патрес* кои и претходно поседувале некоја примитивна форма на Сенат, дека треба да постои еден владетел кој ќе ги води и обединува во исто време.

1.4.2. Римска Република

Основање и организација

Кон крајот на VI век пр.н.е. Римјаните ја укинале Монархијата и воспоставиле Република. Традицијата вели дека народот под водство на Јуниј Брут кренал револуција и го тргнал од власт Тарквиниј Гордиот. Според историските пишувања, Тарквиниј Гордиот се однесувал како тиранин и само со насилство ја одржувал својата кралска власт, бидејќи не владеел ни по волја на народот, ни по согласност на својот татко. Со убиства и прогони го намалил бројот на сенаторите.

Римската револуција со која според традицијата е срушена монархијата, била завршен акт со кој се забрзало целосното остварување на она што претходно тлеело како побуна во

одредени економски и општествени услови. За рушењето на монархијата во Рим многу придонело и тоа што носителите на минатиот режим биле странски завојувачи. Борбата за симнување на носителот на власта коинцидирала со борбата за укинување на системот.

Укинувајќи ја монархијата, Римјаните ја замениле доживотната кралска власт со едногодишна управна власт на двајца владетели нарекувани *consules*, **конзули**. Главни управувачки институции во Римската Република биле Магистратурата, Сенатот и Народното собрание.

Магистер уште од времето на Кралството е назив за заповедник и цивилен раководител. *Магистратус* е назив за поим на висока водечка положба и за функционерот кој ја имал таа положба. *Конзулатот*, највисоката магистратура во републиката била „кралска власт“ доверена на двајца на година дена. Конзулите навистина изгледале како кралеви. Редовно носеле тоги (*toga praetexta*), а во свечени пригоди, нивните симболи биле сноп прачки (*fasces*, знак дека можат да тепаат) и во група секири (знак дека можат да погубуваат). Пред Третата пунска војна, конзулите редовно заповедале со војската. Кога двајца оделе со иста војска, секој заповедал со половина од одредот, а имал врховно заповедништво секој втор ден. Во Рим секој наизменично имал по еден месец првенство над својот колега. Порано, во старата Република, конзулите имале целокупна управна, судска и воена власт, сите некогашни кралски овластувања, освен свештеничките (овие припаднале на врховниот свештеник кој се нарекувал *rex sacrorum*). Постепено им биле одземени судските, финансиските и некои други компетенции.

Десетина години по основањето на Републиката, Римјаните, поради тешките воени прилики, наместо Конзул, именувале еден „**Диктатор**“. **Д и к т а т у р а** била легална власт која во времето на Републиката се доверувала на поединец, на краток рок, најмногу 6 месеци. Сенатот донесувал одлука за тоа во тешки услови, а еден од конзулите ја прогласувал одлуката. Сите магистратури тогаш престанувале да важат, ако не му требале на диктаторот.

Сенатот во републиката. *Senatores* – *patres* кои уште во времето на кралевите имале голем углед и моќ, во Републиката биле главни носители на државните политички активности. *Patrum auctoritas*, мислењето на сенаторите уважувано во време на кралевите, во старата Република било врховна санкција. Традиционалното републичко име за сенаторите е „*patres conscripti*“. Можеби со ознаката „конскрипти“ патрициите сенатори се разликувале од другите патриции. Веројатно, (по Момсен), „конскрипти“ сенаторите биле плебејци со кои, во почетокот на Републиката, се пополнил стариот патрициски Сенат (изворно име: *patres et conscripti*).

Сенатус, собранието на сенатори, на почетокот на Републиката имал триста членови, во вториот век пр.н.е. 600, во првиот век 900 (времето на Јулиј Цезар). Членовите на Сенатот биле активни и бивши магистрати и други угледни граѓани кои за сенатори биле прогласувани од конзулите, а од средината на третиот век – од цензорите. Сенатот немал извршна власт, но навистина бил семоќен по обликот на својата работа.

Постоеле три различни **народни собранија** (*Comitia*) каде се донесувале законите, се надгледувала работата на службениците од власта и се избирале магистратите: Центуриско собрание, Трибутско собрание и Плебејско собрание.

Земјопоседништво. Главното политичко прашање во Римската Република во сите времиња, било давањето на земјишни поседи на безимотните. *Ager publicus* е име за аграрното подрачје кое е одземено од непријателот и кое се сметало за државна сопственост. Патрициите тоа земјиште го присвојувале. Плебејците жестоко се бореле со сите политички средства за својот дел. Тие барале да се донесе *Lex agraria*, закон за поделба на државното земјиште. Лекс аграрија, уредбата за доделување расположливо земјиште, значело некое решение за луѓето од една генерација. Новоосвоените земјишта и новите безимотници изнудувале нови аграрни закони, нови поделби. Овде станува збор за условите во V век пр.н.е. Римјаните тогаш војувале со Еквимите, Волшчаните, Етрушчаните и другите одземајќи им го нивното земјиште. Одземеното земјиште внесено во јавниот фонд било повод за тешки конфликти меѓу плебејците и патрициите.

Закони на 12-те плочи. Кон средината на V век, во времето на успешните војни со Еквите, Волшчаните и другите племиња, Римјаните постигнале големи успеси во својот општествено-политички развој. Голем општествено-политички успех постигнале Римјаните со создавањето на првиот пишан законик. Биле избрани десет луѓе – децемвири – на кои им била предадена сета власт и им било доверено да напишат закони. Тоа било околу 450 г. пр.н.е. Комисијата била патрициска. Идната година нови децемвири – пет патриции, пет плебејци – ја довршиле работата и ги објавиле „Законите на дванаесетте плочи“ – *Leges duodecim tabularum*. „Законите на дванаесетте плочи“ не се текстуално сочувани. Правниците од царското доба и некои други писатели оставиле 40-тина цитати со изворен текст (се дискутира за автентичност). Римското право на царското и византиско време се базирало на тој „извор на целокупното јавно и приватно право“. Текстот на тој законик во Цицероновото доба се учел напамет. Најмногу

податоци од минатото за историјатот на тој законик даваат Цицерон (*De legibus*, II; *Topica*, II, *passim*) и Ливиј (III, *passim*), кои соопштуваат (со другите) дека бронзените плочи со текстот биле изложени на форумот; дека се уништени во пожарот при упадот на Галите во Рим (околу 390 г. дека нивниот текст по заминувањето на Галите бил реконструиран... На приговорот дека во V век Римјаните не биле културно дораснати за изработка на такво правно и книжевно дело, се одговара со цитат од Ливиј според кој Римјаните пратиле пратеници во Атина да ги препишат Соломоновите закони.

1.4.3. Гај Јулиј Цезар (100 – 44 г. пр.н.е.)

Римскиот воен и политички лидер, Гај Јулиј Цезар е роден во 100 година пр.н.е., во време на значајни политички промени, кога почнува да се насетува слабоста и истрошеноста на Републиката, но сè уште не е отворен патот за создавањето на Империјата. Особено пресвртен период претставува времето по Втората пунска војна, вториот век пр.н.е., кога со победата над Картагина, Римјаните ги прошируваат границите на својата територија, но населението внатре во Републиката се раслојува на еден дел кој успева да профитира од војната и дел кој останува безимотен. Римскиот Сенат станал немоќен да управува со држава во која се ширела корупцијата и почнувајќи од 133 година пр.н.е., се создавале услови на безредија во кои разни војски со поинакви политички убедувања ја заземале власта (војската на Мариј во 87 година пр.н.е. и војската на Сула во 82 година пр.н.е.). И во таквите услови на владеење, римските граѓани се противеле на политички промени, сакајќи да го задржат републиканскиот режим. Единствено Цезар сфатил дека режимот е на зачинување и дека мора да се основа ново управување.

Една од позначајните функции која му била доделена е назначувањето во 58 година пр.н.е. за управител на три провинции покорени од Рим: Цисалпска Галија (Северна Италија), Илирија (приморските предели на некогашна Југославија) и Нарбонска Галија (јужното крајбрежје на Франција). Управувал со четири римски легии со околу 20 илјади војници, кои ги употребил во периодот 58 – 51 година пр.н.е. за да ја освои цела Галија (територија на денешна Франција и Белгија со делови од Швајцарија, Германија и Холандија). Тоа освојување се смета за негов најголем успех, поради опсегот на освоената територија, но исто така и поради совладувањето на противничките војски кои биле побројни. За разлика од освојувањата во Галија, неговиот напад на Британија каде испратил две експедиции не бил обележан со големи успеси.

Со освојувањето на Галија, Цезар стекнал дополнителна слава и почит во Рим, а со тоа си навлекол и бројни противници. Кога Сенатот му порачал да се врати во Рим сам, без војската, Цезар се посомневал дека неговите противници можат да ја искористат таа прилика за да го уништат. Затоа, на 10 – 11 јануари 49 година пр.н.е., преминувајќи ја реката Рубикон, тргнал заедно со легиите кон Северна Италија и кон Рим. Спротивставувањето на одлуката на Сенатот се сметало за прекршок и овој момент преставувал поттик за отпочнување на граѓанската војна меѓу Цезаровите легии и припадниците на Сенатот. По четиригодишна војна, на 7 март 45 година пр.н.е. Цезар извојувал победа кај Мунда (денешна Монтелја), во Шпанија.

Во октомври 45 година пр.н.е. се вратил во Рим и се прогласил за доживотен диктатор. Една година подоцна му била понудена круна, но тој ја одбил, со што предизвикал револт и нетрпение кај републиканците. Во краткиот период на владеење како диктатор во Рим, се обидел да спроведе значајни реформи. Обезбедил план за населување на воените ветерани и сиромашните граѓани низ целата империја, ги поделил римските граѓани на групи и имал во план да воведи единствени систем за управување со градовите во земјата. Направил програма за кодификување на власта, податок кој најверојатно најмногу ги разбунтувало неговите противници и довело до политички заговор против него. Вовел нов календар, кој се применува и до денес, со незначителни промени. На 15 март 44 година пр.н.е. бил убиен за време на неговото обраќање во Сенатот. Краткото владеење на Цезар во Рим не дозволило во целост да се спроведат неговите реформи, па затоа не може со сигурност да се тврди за евентуалниот исход од тие промени.

Сепак, ако немал прилика да се докаже како политичар, за најголемо достигнување на Цезар се смета покорувањето на Галија, бидејќи териториите кои тој ги освоил останале под Рим во период од речиси пет векови. Тие ги попримиле римските закони, обичаи, јазик, вера, односно биле целосно романизирани. Освојувањето на Галија било и една од причините за опстојувањето на идната Римска Империја која добила безбедносен обрач против нападите од север. Освен војсководен и политичар, тој бил и голем оратор и писател. Освојувањето на Галија го опишува во книгата „За Галската војна“, која се смета за најзначајното и најинтересното дело на латинската литература. Славата на неговото име се огледа и во неговото преземање во

германската императорска титула *кајзер* и руската *цар* произлегле од зборот кајсар/цезар. Голем број писатели сметаат дека неговата слава не соодветствува на неговиот придонес во распаѓањето на Римската Република, бидејќи самиот режим бил пред распад, а вистинскиот основач на Империјата бил неговиот роднина Октавијан Август.

1.5. РИМСКА ИМПЕРИЈА

Проширувањето на територијата на римската држава надвор од границите на Апенинскиот Полуостров, како основа за постоењето на идната империјата, започнало уште пред официјалното назначување на првиот император. Бројните граѓански војни и заговори кои биле присутни во Републиката, се смируваат кон првиот век пр.н.е. и водат до прогласување на Цезар за диктатор. Краток период по неговото владеење, се случува и убиството на Цезар, што ќе ја насочи војската на Марк Антони и Октавијан во поход против убијците. По победата над атентаторите, Рим е кратко време поделен помеѓу Марк Антони и Октавијан. Откако војските на Октавијан ги победуваат тие на Антониј и Клеопатра, во 27 година пр.н.е, Римскиот Сенат го прогласува Октавијан за прв император и му ја доделува титулата „Август“ што значи „обожуван“.

1.5.1. Октавијан Август (63 г. пр.н.е – 14 г. пр.н.е.)

Октавијан Август, основачот на Римската Империја, е роден во 63 година пр.н.е. како Гај Октавијан, додека титулата „Август“ ја добил на 35-годишна возраст. Гај Јулиј Цезар немал свои синови, па штом ги забележал квалитетите на Октавијан, го признал за свој посинок и го подготвувал за идната политичка кариера. Раната смрт на Цезар во 44 година пр.н.е., го затекнува Октавијан како 18-годишно момче и сè уште неподготвен за политичките битки кои уследиле помеѓу различните политички и воени претенденти на престолот. Поволна околност бил фактот што никој не насетувал закана во младиот Октавијан, така што бил поштеден од големи опасности. Сепак, тој умее да ја искористи предноста на фактот што бил Цезаров посинок и успеал да придобие дел од поранешните легии на Цезар.

Во текот на неколку години се одвивале жестоки борби за превласт, при што како единствен соперник на Октавијан останал Марко Антониј. Рим и останатите освоени територии биле поделени помеѓу нив двајца, при што Марко Антониј владеел во источниот дел, а Октавијан во западниот дел на империјата. Откако успеале да воспостават меѓусебен мир, Антониј се посветил на љубовната врска со Клеопатра, додека пак Октавијан работел на својот општествен и политички успех и ја зацврстувал позицијата на владетел. Од 32 година пр.н.е. помеѓу Антониј и Октавијан била отпочната војна, во која следната година војската на Октавијан извојувала победа со поморската битка кај Акциј. Кога разбрале за победата на Октавијан, Антониј и Клеопатра извршиле самоубиство.

Октавијан бил поучен од искуството на Цезар, кој наишол на остро спротивставување, бидејќи околината согледувала дека се подготвува да го укине републиканското владеење и да воведо ново. Октавијан најпрво предложил да се откаже од сите функции во државата и да го реставрира републиканскиот режим. Нему му биле доделени за владеење провинциите Шпанија, Галија и Сирија, но имајќи го предвид фактот дека најголем дел од војската била присутна во овие области, моќта сепак била во рацете на Октавијан. Сенатот сакал да му ја додели титулата „август“, но тој ја одбил. Откако му било предложено самиот да избере титула, бил прогласен за диктатор со право на свој наследник. На тој начин, Октавијан без непријателство дошол на престолот, кога веќе народот бил уморен од долгогодишните граѓански војни и посакувал еден владетел кој ќе ја одржува државата, а Рим веќе ги имал условите за да стане монархија.

Август владеел со Рим околу 40 години, но благосостојбата од неговото владеење се чувствувала уште 200 години. Успеал да ги помири конфликтите внатре во државата така што долго време постоеле услови за да се сочува мирот. Тој ја проширил Империјата на север сè до линијата на реките Рајна и Дунав. Биле продолжени освојувањата на Шпанија, Швајцарија, Галатија (во Мала Азија) и голем дел од Балканскиот Полуостров.

Придонесот на Август за воведување на значајни реформи во државата било огромно: тој го уредил даночниот и финансиски систем што довело до економска стабилност, ја организирал армијата, вовел редовна флота и лична преторијанска гарда. Биле изградени бројни патишта, јавни објекти, храмови. Се урбанизирал и разубавувал градот. Ги заштитил старите римски обичаи и традиции и преку нови закони го стимулирал стапувањето во брак и наталитетот во државата.

Внатрешниот мир во државата, познат како *пакс романа*, како и финансиската благосостојба до која довело владеењето на Август, овозможило слободен развој на

уметностите. Овој период се смета за Златен век на римската литература. Во тоа време твореле Вергилиј, Хорацил и Овидиј, иако последниот подоцна бил прогонет поради недоразбирања со Август.

Римската Империја несомнено припаѓа на редот на најзначајните антички цивилизации, слична на оние на Египет, Вавилон, Хелада и други, чии што вредности, знаења и достигнувања успевала да ги интегрира и рашири и во рамки на сопствената автентична култура. Бидејќи немал синови, Август му го доверил тронот на Тибериј. За жал, оваа династија набрзо се покажала декадентна, вклучувајќи ги во своите редови и Калигула и Нерон, и набрзо дошло до нејзино уништување.

1.5.2. Последните римски императори. Од Константин Велики до Ромул Августул

Во четвртиот век на чело на Римската Империја стоеле четворица августи: Максимин Даја (господар на источните провинции), Константин (господар на Галија, Британија и Шпанија), Лициниј (на Илирик) и Максенциј (на Италија и Африка).

Константин Велики (306 – 337) бил син на Констанциј Клор и Хелена, се родил во градот Наис (Ниш) околу 280 година. По смртта на татко му, војската во Галија го прогласила за август во 306 година. Сенатот ја либерализирал неговата власт во 312 година. Во февруари 313 г. заедно со Лициниј (со кого ја делел власта) објавил во Медиолан (денешно Милано) Едикт за слобода и легалност на христијанството и другите вери. По заслуга на христијанските писатели, *Миланскиот едикт* добил главно место во историјата на Константиновата влада. Но, еден друг владетел, Галериј, уште во 311 година објавил *Едикт за толеранција* на сите вери. Поради тоа некои ја оспоруваат автентичноста на Миланскиот едикт. Но, независно од неговата автентичност, Константин е носител на историскиот чин, на службеното признавање на легалноста од страна на царскиот Рим.

Константин го поделил Царството на четири префектури: Италија (со Африка), Илирија (среден и јужен Балкан), Галија (со Британија, Шпанија и дел од северозападна Африка) и Ориент (Тракија, азиските провинции и Египет).

Константин владеел долго и многу војувал. Покрај борбата за власт, водел војни за одбрана на државните граници од варварите. Долго војувал со Готите и Сарматите во северен Балкан и во Северна Италија. Доселените Готи подоцна биле предани чувари на римската граница на Дунав.

Донел многу закони, од кои некои биле добри и проверени, многу од нив биле непотребни, а некои и премногу крути. Тоа се однесува најмногу на даночните уредби кои биле во духот на Диоклецијан или го регулирале нивното спроведување. Константин придонел за средување на паричното прашање. Неговиот златник *solidus* со прецизно утврдена количина на злато долго бил во употреба.

Од донесувањето на *Миланскиот едикт* до својата смрт (пред смртта се покрстил), Константин направил многу за христијанската црква. Прво ѝ дал легалност, а потоа секакви привилегии – право на примање на наследство, ослободување на свештеникот од општинскиот данок, овластување на бискупите на своите подрачја да донесуваат полноважни судски одлуки, право на ослободување на робовите (надлежности на бискупите). Многу од тоа нашло место како наследство во Теодосиевиот и Јустинијановиот законик. Бидејќи во Константиновото време се водат многу жолчни верски и политички борби помеѓу разни христијански секти, а догматичарите имале политички тенденции (борба за бискупската фотелја), Константин понекогаш настапувал како судија. Константин имал арбитража во догматската препирка на двајцата бискупи, инаку претенденти на богатиот бискупски престол во Картага. Победениот бискуп Донат со своето учење (донатизам) причинил верско-политичка борба која траела цели 100 години. Христијанството брзо стекнало членови во народот со учењето за еднаквоста на луѓето и за блаженство на другиот свет, а на владејачката класа ѝ одговарало учењето за потреба од покорување на слугите на господарите и на власта која доаѓа од бога. Се поставува прашањето зошто христијанството го привлечло Константин, кој бил долгогодишен обожавател на ориенталниот соларен круг: дали опортунистичките политички интереси (заради влијанието на христијаните на јавното мислење) или гледањето на христијанството како на уверливо филозофско учење или некое празноверно сфаќање на христијанскиот знак, или фактот што христијанските писатели му припишувале на царот верска преданост....

Веќе во 324 година кога станал господар на Царството, Константин основал нова престолнина, **Константинополис** на Босфор на местото на стариот Визант, стратешки важна точка од каде имал непосреден преглед на најзагрозените граници во тоа време. Новата престолнина свечено е инаугурирана на 11 мај 330 година. Тој царски град станал новиот Рим.

Тука е основан новиот Сенат. На привилегираните им била давана земја и општествени предности. Трговците и другите стопанственици брзо направиле од овој град економски центар на Царството. Тука се создавала големата благосостојба на стопанските достигнувања во особено поволни услови.

Стариот Византион, во хеленистичко време напреден град со акропол, агора и тремови (Тетрастоон) доживува како Константинополис се раѓа повторно, но во невидено богатство. Постоел Августеум со кипот на возвишената Хелена (мајка на царот) на порфирен столб, со величествени новоградби (сенатски курија, базилика и др.) кој добил нов сјај. Обновен е хиподромот и украсен со нови споменици (покрај останатите бронзени столбови од Делфи, атински дар кој го комеморирал со победата кај Платеа). Изграден е преубав форум Константин со елиптичен облик со двостран ред на тремови. На форумот е поставен Константинов кип. Понатаму градот се развивал околу седум ритчиња како Рим. Термалните бањи и царскиот мавзолеј се граделе брзо и се украсувале со уметнички дела донесени од секаде, но најмногу од Грција.

Додека пак Рим ја изгубил политичката превласт, но не и своето културно значење. Во Рим е сочуван големиот Константинов споменик со комеморативен натпис за победата кај Милвискиот мост, украсен со релјефи и кипови во големини земени другите споменици (осум кипови и голем фриз со Трајанов лик, медалјони од Хадријановото време), Константинова базилика во Рим ги надминал сите дотогашни римски базилики со големината и украсите. Заради техничко-конструктивните особини била предмет на воодушевување и до Ренесансата.

Кога се подготвувал за војна против Партите кои успеале во Месопотамија, умрел во Никомедија во 31-та година од царувањето, а во 66-тата година од животот. Тоа било во 337 година. Наречен е *Велики* – Konstantinus Magnus.

1.5.3. Поделбата на двете царства, Западно и Источно

Теодосиј бил последниот универзален римски цар. Христијанските писатели го нарекуваат Велики заради неговата верско-политичка заслуга. Теодосиј, примажки го христијанството (церемонија на крштевање во Солун, 380 г.) на 28 февруари 380 година објавил Едикт со кој христијанската религија станала задолжителна за сите поединци на Римското Царство.

1.5.4. Две царства. Пад на Западното

Теодосиј Велики умрел во 395 г., а пред смртта го поделил Римското Царство на Источно и Западно. Источното царство му го доверил на синот Аркадиј кој имал 18 години, а Западното на Хонориј, дете од 11 години. Таа поделба, која заради историски прилики станала дефинитивна, Теодосиј не ја замислувал на тој начин. Хонориев татор бил Стилихон, романизиран Вандал, кој и по поделбата на Царството, ја задржал положбата на врховен командант на сите источни и западни римски легии кои му ги поверил Теодосиј. Стилихон се покажал како предан бранител на целото Теодосиево царство од навалата на варварите и застапник на Хонориевите интереси наспроти Аркадиевите.

Уште првата година од власта на Хонориј и Аркадиј (395 г.) Визиготите населени во Тракија тргнале под водство на својот првак Аларих прогласувајќи го за крал, кон Константинополис, опустошувајќи ги по пат селата и градовите. Им се придружиле нова екипа готски и други варвари од север. Се отстапило од нападот на Константинополис и пошле на југ во Македонија и Грција до Пелопонез. Сето тоа се случило во околности на фатална борба помеѓу Источното и Западното Царство околу спорните територии. Младите цареви како да стоеле во позадина на случувањето. Стилихон бил долги години вистински регент на Западното царство (395 – 408). Константинополскиот двор, не насетувајќи кобни последици, им давал концесија на Визиготите како би се наштетиле на Стилихон, кој со своите одреди стигнал на Пелопонез да се пресмета со Аларих, но морал пред самата победа да се повлече во 397 г.

За Западното Царство бил тежок период. Тогаш пробивот на варварите (при селидба на народите) од Источна Европа биле доста интензивни. Хуните, кои од Истокот пробиле во Европа околу 374 г., предизвикале миграција на Визиготите кон југ на источен и на западен Балкан. Остроготите пробиле во Панонија. Во тоа време за престолнина била одредена Равена како стратешки најпогодна на Западното Царство на кое му се заканувале варварите од средна Европа. Стилихон се покажал како способен војсководец и државник, напреден човек кој толерирал и нехристијани и христијани еретици аријанци и е заслужен во прв ред што го спасил Западното Царство во доста тешки прилики. Бил убиен во Равена во 408 година.

1.5.5. Источно Римско Царство (до 476 г.).

Источното Римско Царство, кое уште пред Западното добило удари од Визиготите, Остроготите и Хуните, ја издржало кризата која произлегла од Западното. Константинопол не бил освоен. Во константинополската царска војска најсилните два одреда ги чинеле Готите и Изауријци чии прваци биле моќни на дворот. Од 471 г. се водела во Константинополис жестока граѓанска војна помеѓу Изауријците и Остроготите во врска со династични прашања. Царот Зенон (474 – 491 г.) Изуриец, одвај се одржал на власт (исфрлен во 475 г., а повторно завладеал во 476 г.). Во неговото време пропаднало Западното Римско Царство. Затоа со него завршува ова поглавје на историјата.

1.6. ОСТРОГОТСКОТО КРАЛСТВО ВО ИТАЛИЈА

Како штитеник на крупните земјопоседници во Кралството Италија, Ромул Августул го одбил барањето на воените наемници да им биде распределена земјата. Тоа биле главно варварски племиња сместени во Северна Италија. Поради тоа што не добиле земја, наемниците кренале востание на чело со Одоакер и го симнале од власт Ромул Августул (476 г.). Таа е годината која се смета за година на падот на Западното Римско Царство. Потпирајќи се на воените одреди на варварите, Одоакер основал свое кралство во Италија, под врховна власт на источноримскиот цар. Под негова власт водечка улога и понатаму имале римскиот сенат и римската бирократија. Сепак е извршена поделба на земјиштето. Една третина од земјиштето на крупните земјопоседници е конфискувана и дадена на наемниците. Одоакер сакал да ги заземе и црковните земјишни богатства, па дури и да влијае врз изборот на папите. Тој се однесувал сосема независно од цариградскиот двор и водел самостојна политика. Сето тоа предизвикало противење на сенаторската и црковна аристократија и крајно незадоволство во Византија. За да ја укине оваа политика на Одоакер, царот Зенон ја упатил својата војска во Италија.

1.6.1. Остроготите во Панонија.

По распаѓањето на хунскиот сојуз, Остроготите кои тогаш живееле во Панонија кренале востание, се ослободиле од Хуните и станале сојузници со Источноримското Царство. Кон крајот на V век нивен водач станал Теодорих. Тој се докажал во воената служба на тамошниот цар Зенон и достигнал висока положба на дворот, добил титула на царски посинок, патрициј и конзул. За да ги оддалечи Остроготите од престолнината, Зенон му наложил на Теодорих да го симне Одоакер од власт.

Во 488 г. Теодорих, на чело на Готите и со нив сојузните племиња, тргнал кон Италија. По неколку битки и опсади на низа градови, склучен е договор меѓу Теодорих и Одоакер за поделба на Италија, но само неколку дена потоа Одоакер бил издајнички убиен од Теодорих и во Италија е основано Остроготско Кралство, кое се траело 62 години (493 – 554).

Во другите варварски кралства при нивното основање им била одземена земјата на сите големи сопственици. Остроготите немале потреба за тоа, бидејќи биле разместени по земјиштата (сортес) кои пред тоа ги запоседнале Одоакеровите варвари; на останатите земјишта е одреден данок во висина на една третина од нивните придонеси. Карактеристично е тоа што распределбата на земјиштето меѓу Остроготите ја извршила една комисија, на чие чело стоел римски сенатор и земјопоседник на Либерија. Според тоа, острицата на актот на поделба на земјата на Готите, не била вперена против римскиот крупен земјопоседник.

Најпрво, остроготското освојување внело извесни измени во општиот тек на општествениот развој на Италија. Остроготите се населиле во општините-марки. Кај нив се сочувале уште и остатоци од родовското уредување. Но, многу брзо ги снемале и тие остатоци, бидејќи Остроготите биле населени насекаде и измешани со Римјаните. Исто така се засилил и процесот на внатрешна класна диференцијација. Порастот на крупното земјопоседништво во самото остроготско општество стоел во врска со процесот кој се вршел на друга страна, со процесот на осиромашување на еден дел од Готите, дури и со нивно претворање во робје. На тој начин, во границите на самото остроготско племе се формирала готска земјишна аристократија и готски сиромаси. Идниот крал Теодат, кој припаѓал на кралската кука Амала, добил уште при самата поделба многу земја. Во интерес на таа нова остроготска крупна земјишна аристократија било создавањето на нови крупни домаќинства, на кои им била потребна работна сила. Затоа таа била против врзување на колони на земјата. Теодороховиот едикт допуштал отуѓување на колоните и робовите без земја и дури и нивно претворање во куќни робови (фамули урбани). Но, може да се претпостави дека самото ропство добило нешто поблаг карактер под влијание на патријархалниот карактер на ропството кај Германите. Во исто време, оние робови кои порано,

при освојувањето на Италија, побегнале од своите господари и застанале на страната на Остроготите, сега биле враќани кај своите поранешни владетели. Сето тоа го условило процесот кој носи име *романизација*: на крупните земјопоседници и робовладетели меѓу самите Остроготи им биле потребни римското право и римските установи, заради правните санкции на нивните владеења; затоа тие и ги поддржувале.

Новосоздадената остроготска земјишна аристократија со Теодорих на чело, сè повеќе се зближувала со старата римска аристократија. Затоа во остроготската држава многу големо влијание добиле аристократските римски сенатори. Особено голема улога играл римскиот аристократ Касидор, кој заземал положба на државен секретар во остроготската држава и по Теодорихов налог ја напишал „Историја на Готите“, со цел да го прослави остроготскиот род Амала.

Во исто време се менува и самото политичко уредување на Готите. Народното собрание сега веќе не постои. Извесно значење во остроготската држава задржува римскиот Сенат, кој бил заштитник на интересите на крупните земјопоседници. Но, центар на управата сè повеќе станува кралскиот двор. Кралската власт се засилува. Теодорих се облекува во пурпурна облека, неговата личност се прогласува за света, тој ја добива титулата Август. Самиот тој бил обожавател на римската култура, иако дури не умее да чита и пишува на латински јазик. Но неговата ќерка во свое време била позната писателка на грчки и латински јазик. Таа ја превела на грчки Вергилиевата „Енеида“.

Според тоа, на чело на Остроготското Кралство се утврдува јака централна власт на водачот на остроготската војска, која ги штити интересите на крупниот земјопоседник. Во исто време воениот систем се потпира исклучиво на Готите; на Римјаните не им е допуштено вршење на воена служба. Од друга страна, чиновништвото е регрутирано речиси исклучиво од редовите на Римјаните.

По смртта на Теодорих во 526 година владеела неговата ќерка Амаласвинта со својот малолетен син Атанарих, а потоа и покрај мажот и совладетел Теодат. За време на нејзиното владеење е спроведувана политика на уште поголемо зближување со римските сенатори. Таквата чисто проримска политика не била по волја на готската воена аристократија и Амаласвинта била убиена. Тоа предизвикало интервенција на источноримскиот цар Јустинијан. Неговиот војсководец Велизар тргнал кон Италија и почнала војната.

1.6.2. Војната со Византија и класната војна.

Војната меѓу остроготската држава и Византија водена е во услови на остра класна борба во самото остроготско општество, претежно во времето на Тотил кој владеел од 541 до 552 г. Тој покажал голем талент на војсководец и организатор во огорчената војна со Византија која привремено ја освоила речиси целата територија на Остроготското Кралство, но потоа била зафатена со војната со Персијците на Исток. Современите византиски историчари го прикажуваат Тотил како „тиранин“ и „човек кој не знае за закони“, а неговото владеење како „како беззаконие и бесчестие“. Така, реакционерните византиски писатели го жигосале овој остроготски крал кој ја водел политиката во интерес на широките маси.

Левото крило на револуционерното движење во времето на Тотил го чинеле робовите и колоните кои се бореле за ослободување од јаремот на спахиите и експропријацијата на крупните земјишни поседи и кои во голем број оделе во Тотилината војска. Заплашен со тоа движење на робовите и колоните, еден дел од римската аристократија емигрирала во Византија, и го потпомагала походот на византиските трупи на Италија. Преостанатиот дел на таа аристократија, Готите ги зеле во заробеници и подоцна ги убиле. Каков замав во тоа време достигнале Тотилините реформи во интерес на ниските класи, може да се види во *Прагматични санкции*, оној византиски закон кој е издаден по Јустинијановото освојување на Италија и во кој Тотилината влада се прикажува со црни бои. Законот констатира дека во историјата на Остроготското Кралство постоеле два периода: период на Теодорих и Амаласвинта и период на Тотилината узурпација и тиранија. Сите одлуки донесени за време на Тотилината влада се анулираат и прогласуваат за незаконити, сите Тотилини дарови и земјишни поклони исто така се сметаат за неважечки. Со декрет е пропишано враќање на конфискуваните и освоени имоти на поранешните сопственици. Се прогласува дека колоните кои во тој период станале слободни, мораат да се вратат во својот поранешна зависна положба, а робовите кои Тотил ги пуштил на слобода и колоните кои биле ослободени од данок во натура, треба да се вратат на поранешната состојба.

Според тоа, Тотилината борба со Византија носела карактер на револуционерно востание на робовите и колоните кои повремено се ослободувале и стапувале во Тотилините трупи. Од своја страна, Тотил како нужен услов за склопување мир во свое време поставувал барање за давање слобода на робовите пребегнати на негова страна. По Тотилината смрт,

отпорот на Готите бил скршен. Самиот готски горен слој стремел под влијание на револуционерното движење на робовите и колоните, да стапи во сојуз со римската аристократија и пружал поддршка на реакционерното освојување на Италија од страна на Византија. Во 554 година конечно е ликвидирана остроготската држава. Византискиот војсководец Нарзес го завршил освојувањето на Италија со помош на војска составена од Лонгобарди, Хуни, Парти, и други племиња и со поддршка на Католичката црква која во тоа време станува крупен земјопоседник. Револуцијата која избила во Италија пред крај на остроготското владеење, претрпела неуспех. Но, ни владеењето на Византија не било со долг век. По 13 години, 568 година, значаен дел од Италија бил освоен од едно друго германско племе – Лангобарди.

1.7. ЛАНГОБАРДИСКОТО КРАЛСТВО ВО ИТАЛИЈА

1.7.1. Лангобардското освојување – Лангобардите најпрво живееле на устието на Лаба (Елба), на левиот, западен брег на таа река. За време на „големата преселба на народите“ тие тргнале на југ, кон границите на Панонија, а потоа уште поблиску до границите на Италија. Учествовале во офанзивата на Византија на Остроготите, а 568 г. во сојуз со низа германски, сарматски и турански (Бугари) племиња, под предводништво на својот конунг Албоин, и самите ја нападнале Италија и ја срушиле византиската власт која претставувала реставрација на владеењето на староримската крупна земјопоседничка и робовладетелска класа.

Лангобардите освоиле значаен дел од Италија, но се населиле главно во Северна Италија која од тоа време и почнала да носи име Лангобардија или подоцна Ломбардија со исклучок на Венеција и Равена. Потоа, зазеле поголем дел од средна Италија со исклучок на градот Рим. На тоа се ограничиле нивните поседи. Јужна Италија и Рим не биле освоени од Лангобардите.

Лангобардското освојување го потпомагале робовите и колоните кои кревале востанија во самата Италија. Така тоа освојување носело револуционерен карактер за разлика од остроготското освојување на Италија. Видовме дека дури крајот на владеењето на Остроготите во Италија бил обележан со востанието на народните маси. Со лангобардското освојување во големи размери бил уништуван крупниот земјишен посед. Мноштвото крупни земјопоседници биле убиени, а нивните имоти конфискувани. Значаен дел од земјиштето бил одземен, на нив се населувале Лангобарди, додека на останатата земја која останала во рацете на Римјаните, бил одреден данок. Самите сопственици на земјата се претвориле во даночно население во државата – утрибутари. Во исто време во текот на освојувањето голем број на Римјаните се претворени во робови. Современите писатели пишуваат дека во тоа време на плоштадите често можеле да се видат Римјани продавани како робови.

1.7.2. Развој на феудалните односи.

По лангобардското освојување на Италија, слободното лангобардско селанство станало доминантен слој во Италија. Тоа селанство во значајна мера ги сочувало реликтите на поранешните родовски односи. Родот тука носел име Фара. Денес тоа име е сочувано во многу имиња на поединечни италијански населби. Тоа покажува дека Лонгобардите се селеле во родовски групи и дека ги сочувале своите старински општини – марки. Но, уште од самиот почеток се забележува сè поголема класна диференцијација. Постоела родовска аристократија која поседувала робови. Уште во Едиктот на крал Ротариј околу 643 година допуштено е отуѓување на земјишната сопственост. Тој Едикт дозволувал пренесување на земјата на црквата, што претставувало прв облик на отуѓување на недвижности кои се појавувале во варварското право. Покрај социјалните слоеви кои постоеле во почетокот – аристократија и слободно лангобардско селанство – се појавуваат и луѓе со средно имотна состојба, слаба состојба и без земја. Освен тоа, постојат зависни луѓе од две категории – робови и алдии. Последниве одговараат на ослободените – лити – како во другите варварски држави. Расте крупниот земјишен посед, јакне приватната власт на крупниот земјопоседник. Како одговор на тој процес на феудализација се креваат селските буни. Во законодавните споменици се истакнуваат низа случаи каде селаните стануваат против своите господари. Настануваат и немири врз база на спорови меѓу слободните селски општини и сè поголемиот крупен земјопосед. Сето ова укажува на тоа дека процесот на феудализација зафаќа сè поголем замав.

Паралелно со развојот на приватната земјишна сопственост и порастот на крупниот земјопосед, кај самите Лангобарди се губи и разликата меѓу Лангобардите и Римјаните во правен поглед. Феудалците се консолидираат во една единствена класа во која племенските разлики се во втор план. Во исто време се губи и првобитната двоеност меѓу аријанците – Лангобарди и католиците – Римјани бидејќи Лангобардите кон крајот на VI-от и почетокот на VII-от век ја примаат католичката вера.

1.7.3. Лангобардите и Папството.

Во тоа време на чело на католичката црква се наоѓа папата Григор Први. Уште тогаш Папата покажува стремеж да се ослободи од својата зависност од Византија. Овој стремеж на папата особено пораснал по ширењето на т.н. Иконоборско движење, во Источното Римско Царство кое сега носи име Византија. Законите против почитувањето на иконите кои ги издавале царевите на Исток по 726 година почнуваат да се спроведуваат и по византиските поседи во Италија. Папите го искористиле тој повод отворено да станат против Византија, па дури и да тргнат кон конечен расцеп со неа. Папата го прогласува источноримскиот цар за еретик. Секаде по Италија почнуваат отстранување на византиските чиновници. Лангобардските кралеви користејќи ја таа поволна ситуација, освојуваат земјишта и градови кои останале уште под византиска власт, а најпосле и Равена – центар на управувањето со византиските поседи во Италија. Но, со самото тоа Лангобардите стануваат опасни соперници на папската власт која дотогаш одела рака под рака со нив. Сега папите се обраќаат за помош против Лангобардите на истатата онаа Византија, а подоцна почнуваат да прибегнуваат кон помошта на моќната Франска држава која во тоа време се формирала на Запад. Кон средината на VIII век, кога конфликтот меѓу Лангобардите и папата го достигнува својот врв, папите се поврзуваат со Франките против Лангобардите. Франскиот крал Пипин, кого папата претходно го крунисал за крал, на двапати го напаѓал Лангобардското кралство и му ги предал на папата градовите од Равенскиот егзархат и Римската област која ја освоил од Лангобардите и кои претходно ѝ ги припишале на Византија. Карло Велики, откако се прогласил за крал на Лангобардите, му го потврдил тоа на папата. Така е образувана Папската област и е удрен темелот на световната власт на папата.

1.8. СВЕТАТА РИМСКО-GERMANСКА ИМПЕРИЈА

Епохата на Карло Велики ја одбележува политичката организација позната под името феудализам, препознатлива по неправедното присвојување на врховната власт. Духовното јадро на новата организација е водено од идејата за вазалство или зависност. Оттука, феудализмот не се однесува само на односите на врховниот владетел кон оние непосредно зависни од него, туку образува систем во кој освен поголемите распределби се формираат и второстепени поделби.

Феудалецот, по свој избор, го дава под концесија земјиштето на своите потчинети, кои го обработуваат за него и преземаат посебни обврски. Овие вазали (потчинети) од втор ред се нарекуваат *валвасори*, кои на крајот им ја отстапуваат земјата на луѓето кои им се верни, наречени *валвасини*.

Во феудалниот двор животот е тежок поради фактот што феудалецот живее во строго затворена економија, така што единствен извор на богатство се војните и нивните грабежи. Поради неможноста за контакт со останатиот надворешен свет во мирољубиви односи, феудалецот не може да се прехранува подолго време и отвора нова војна.

По низа на императори, од исклучителна важност каков што бил и Карло Велики, во 962 година Германците се афирмираат со Отон I со кој се основа Светата Римско-германска Империја. Сојузот меѓу црквата и световната моќ се трансформира во една слободна држава, германска, односно саксонска, но длабоко романизирана. Ова поместување е следено од две политички струи: царската и папската, поради чиешто соперништво се поклопувале и нивите намери. Ценејќи ја големата моќ што ја имале постигнато црковните феудалци, седиштето на Саксонија настојувало да го покори Папството под сопствена врховна власт. Папството пак, од своја страна, со оглед на феудалната анархија поради која ѝ се заканувало пропаѓање на Франската држава, посакувало да се потпира на помоќната световна власт убедено дека ќе успее повторно да го воспостави сопствениот духовен авторитет, кој пак со себе го носел световниот авторитет.

Осигурувајќи ја својата доминација врз Папството, Отон I се свртува кон она што било негова поважна задача: потчинувањето на феудалниот систем. Тој бил многу моќен, но ја видел и туѓата слабост од која можел да извлече голема корист: непријателството меѓу феудалците и свештениците. Императорот веднаш сфатил што треба да стори за да може да се потпре на епископските грофови наспроти архаичниот феудален систем. Епископите (бискупите) всушност немале вистински принципи и му го дале на владеење феудот на императорот сè до неговата смрт.

Градовите од феудалците првенствено им биле дадени на бискупските грофови, така што тие ја претставувале новата и суштинска страна на феудализмот. Важно е дека во Италија на страната на бискупите се формира нова класа од трговците и слободните занаетчији кои по

многу векови, во текот на кои минувале низ сложениот феудален систем од кој едноставно биле игнорирани, стекнуваат нова свест за себе си, претчувствувајќи дека сè уште за нив има иднина.

На тронот на Римско-германската Империја ќе следат Отон II, Отон III и Енрико. Во 1002 година, маркизот од Ивреа – Ардуино, еден од моќните феудалци, се крунисал за крал на Италија во Павија. Овој негов акт навистина бил првиот обид да се обедини цела Италија што не било можно без да се одрече од христијанската традиција, т.е. да го елиминира Папството кое во оваа традиција било главен претставник. Всушност Ардуино бил вистински претставник на световниот феудализам. Било нормално бискупските феудалци да се повикуваат на Енрико против него. Енрико II отседнува во Италија трипати, последниот пат успева да ја освои Јужна Италија, но само за одредено време, бидејќи морал да се повлече во Германија и малку подоцна со него згаснала и целата саксонска династија.

Почетокот на XI век е времето на најголема феудална зрелост, кое во себе ги содржи претпоставките на епохата што следува. Тука започнуваат новите насочувања на животот кон една култура различна од феудалната, особено во однос на економската и социјалната организација, и покрај тоа што до некаде се задржал стариот менталитет.

Феудалното општество така го постигнува својот благороднички израз, вистинска духовна фузија на германската античка традиција со христијанскиот менталитет. Да се биде благородник во XI век, значело да се биде слободен и чесен човек, кој е подготвен да се бори со својата слабост во име на еден праведен идеал. Во следниот век на овие начела им се додава и едно друго: вниманието упатено кон жената. Сега благородништвото ќе опфаќа учтив и љубезен карактер, што ќе доведе до една прочистена литература во која протагонистот е опишан како извонреден, совршен човек кој исполнува исклучителна доблест, особено дарежливост и лојалност.

1.9. ОПШТЕСТВЕНИТЕ УСЛОВИ ВО XVI ВЕК И ВО XVII ВЕК ВО ИТАЛИЈА

Економско и политичко пропаѓање

Од половината на XVI век во Италија настапува период на декаденција кој трае во текот на целиот XVII век. Со потпишувањето на Мировниот договор во Като-Камбрези, Шпанците ги добиваат Милано, Неапол, Сицилија, Сардинија и дел од Тоскана наречен Lo Stato dei Presidi, каде што предизвикуваат економска, општествена и политичка уназаденост и ја ограничуваат во голема мера слободата на граѓаните.

Истовремено, големите географски откритија од претходниот век придонесуваат центарот на меѓународните трговски врски да се пресели од Средоземјето, од каде што претходно најмногу корист имала Венецијанската Република, но и останатиот дел од Италија, кон Атлантот. Тоа во Италија ќе се одрази со опаѓање на мануфактурните, банкарските и бродоградежните дејности кои во претходните векови биле носечки столбови на богатството. Со опаѓањето на овие и останати индустриски и трговски дејности ќе започнат значително да се намалуваат и економските ресурси на градовите кои ќе се пренасочат кон инвестиции во земјопоседништвото. Тоа пак ќе резултира со зацврстување на општествената положба на благородниците во руралните области, а градската аристократија ќе ја намали својата моќ и ќе формира една затворена класа која со сите сили ќе се труди да ја одбрани својата позиција, оневозможувајќи им на оние од пониските класи да продрат до нив.

Уште посилно негативно влијание врз општествената, економската и политичката состојба во Италија во овој период ќе остават последиците од триесетгодишната војна, која се водела помеѓу Франција и Хабсбуршката династија од 1618 до 1648 година. Војната ќе ја потресе Европа и ќе донесе епидемии кои ќе ги погодат северниот и јужниот дел на Италија и кои ќе предизвикаат вистинска демографска катастрофа.

Тешките услови за живот ќе бидат причини за буни и востанија, како тие во Неапол (1647) и во Месина (денешна Сицилија) (1672). Крвавото задушување од страна на шпанските власти уште повеќе ќе го зголеми незадоволството кај народот и ќе доведе до појава на разбојништво – brigantaggio.

Италија е расцепкана на повеќе делови со различни уредувања, при што голем дел од територијалните единици се под странска окупација или пак се управувани од страна на Црквата која има огромна моќ на политичко и општествено ниво и управува со најважните општествени сегменти.

Контрареформација (Controriforma)

Во 1563 година завршува Трентскиот собор (Il concilio di Trento) преку кој Црквата организирано преземала мерки против Реформацијата (религиозно-политичко движење

насочено против католичката црква, започнато од страна на Мартин Лутер во 1517 година). Соборот издал низа осуди против протестантскиот ерес, ги редифинирал своите хиерархиски структури, издал реформски декрети и го зацврстил своето учење. Со тоа потчинетоста на верниците уште повеќе се зголемила оневозможувајќи колку што е можно повеќе истакнување на спротивставени мислења. Значи, контрареформацијата од движење против протестанството (протестантизам) прераснува во организирано зајакнување на црковните структури, како и нејзината контрола врз верниците и ревизија на сопствените сили на морален план со цел да се оневозможат злоупотреби и скандали. Обновувањето на црковната организација ќе се почувствува, пред сè, преку многубројните монашки редови, како на пр. оние чијашто должност ќе биде да им помагаат на сиромашните, на болните, оние што ќе се образоваат и воспитуваат и оние мисионерските.

1.10. ПЕРИОД НА ОБЕДИНУВАЊЕ НА ИТАЛИЈА

Во XIX век се случува најодлучната и најконкретна политика во историјата на Италија. Италија долго време останува поделена, но сè повеќе се засилува свеста за значењето од создавање на единствена нација. Во тој период најразвиена е областа на ПиEMONTE со Кралството ПиEMONTE – Сардинија. Претседателот на нејзината влада Камило Бенсо ди Кавур одлучува заедно со помошта на Франција и Неполеон III кој владее со неа во тој период, да ѝ објави војна на Австрија.

Во 1860 г. исто така се случува востание во Кралството Неапол чиј предводник е Џузепе Гарибалди. Било постигнато обединување со ПиEMONTE, а била срушена апсолутистичката власт на Бурбонците во Неапол. Во 1861 г. прогласено е Кралството на Италија. Првиот крал на новото Кралство на Италија е дотогашниот крал на Сардинија. И Венеција ќе биде приклучена кон Италија во 1866 г. по поразот на Австрија од страна на Прусија. Во 1870 г., со приклучувањето на останатиот дел од Папските држави, Италија целосно се обединува и добива свое седиште во Рим.

Ова движење за обединување трае од 1815 до 1870 г.

Во првата фаза (1815 – 1849) патриотите и граѓанските револуционери се обидуваат да завери, побуни, востанија и револуции да ја ослободат и обединат Италија. Во втората фаза (1850 – 1870) со политичка, дипломатска и воена акција на Кралството Сардинија во ПиEMONTE и со помош на национално движење за ослободување на италијанскиот народ, остварено е обединување на Италија.

1.10.1. Првата фаза од борбата за обединување

По неуспешната револуција во 1848 г., Австрија добила превласт во италијанските земји и под своја власт ги задржала Ломбардија и Венеција, додека во средна Италија ги имала поставено своите гарнизони. Во сите држави на Италија, освен во Кралството Сардинија, владеат назадни режими од кои најсвиреп е оној во Кралството на двете Сицилии под власт на бурбонцот Фердинанд Втори. Уставниот режим воспоставен од 1848 г. се задржал само во ПиEMONTE кој поради тоа ужива голем углед кај Италијанците.

Улогата на ПиEMONTE станува доста значајна во 1852 г., кога Камило Бенсо ди Кавур, познат патриот и либерален политичар, станува премиер. Тој бил на чело на движењето наречено Ризорцименто, т.е. преродба за обединување на Италија и нејзино политичко уредување врз основа на буржоаските реформи. Кавур нив упорно ги спроведува, најпрво во ПиEMONTE. Сметал дека Италија може да се ослободи од странската власт и да се обедини само под воените дејства на ПиEMONTE и воена поддршка од страна на некои странски сили.

Наспроти ова сфаќање на Кавур, постоело сфаќањето на Мациниј, кој уште во триесеттите години укажува на револуционерниот начин на ослободување и обединување преку организацијата Млада Италија. Според ова сфаќање, преку дејствувањето на демократските сили во склопување на заговори и организирање на востанија, одвоените делови на Италија би се обединиле во една демократска република. Приврзаниците на Мациниј организирале атентат на Франческо Втори во Неапол, се обиделе да кренат востание во Џенова и Неапол, но обидот бил безуспешен.

Кавур сметал дека пред почетокот на борбата за обединување треба да се обезбеди сојуз со Франција против Австрија, бидејќи бил уверен дека Австрија ќе биде главна препрека на обединувањето на Италија. Со цел да се приближи на големите сили, Кавур во 1855 г. го воведува ПиEMONTE во Кримската војна. ПиEMONTE немал никаков интерес од прашањата кои се решавале во оваа војна, но за време на мировните преговори во Париз во 1856 г. и неговиот претставник се нашол меѓу нив. Тоа била прилика и европските сили да се запознаат со италијанскиот проблем.

Само две години подоцна, Наполеон III и Кавур тајно се сретнале. Во таа прилика на ПиEMONTE му е ветена воена помош во борбата против Австрија. Кавур за возврат дозволил Савоја и Ница да ѝ бидат отстапени на Франција.

Обидот на европските сили да го отстранат воениот спор меѓу ПиEMONTE и Австрија преку свикување на конгрес не успеал, бидејќи во 1859 г. Австрија му објавува војна. Штом австриските сили стигнале на границата на ПиEMONTE, Франција влегла во војната и застанала на страната на ПиEMONTE. Здружените француско-пиемонтски трупи ги поразиле Австријците во две крвави битки: 4 јуни кај Маџенте и дваесет дена подоцна кај Солферино. Тоа предизвикало значајни револуционерни движења на целиот Апенински Полуостров. Наполеон III увидел дека ослободителната и обединувачка војна на италијанскиот народ ќе доведе до создавање на голема и единствена италијанска држава, а тоа не му било во прилог. Затоа на 11 јули со австрискиот цар Франц Јозеф склопил мир. Франција ги добила Савоја и Ница, ПиEMONTE Милано и Ломбардија, а Метската област останала целосно под австриска доминација.

Делумниот успех на борбата за обединување на Италија во 1859 г. разочарала голем дел од Италијанците. Се растревожиле и следбениците на Мацини. Во Модена, Парма, Фиренца и Болоња се кренале востанија и се создадени привремени влади, кои прогласиле соединување на ПиEMONTE. Така завршила првата фаза на борбата за обединување на Италија.

1.10.2. Втора фаза на борбата за обединување

Во април 1860 г. избувва востание на селаните во Сицилија против владеењето на кралот Франческо Втори. Востанијата ги поддржувал Џузепе Гарибалди, кој во 1848 г. се истакнал во борбата против Австрија. Заедно со 1200 доброволци (црвени кошули) им се придружил на востаниците во Сицилија. Соединетите гарибалдисти и побунети селани брзо ја победиле кралската војска и завладеале со целиот остров. Со војската чиј број се искачил на 25 000 борци, Гарибалди се префрлил од Сицилија во Јужна Италија и на 17 септември 1860 г. го ослободил Неапол. Додека Мацини безуспешно го наговарал Гарибалди да го нападне Рим кој сè уште бил под папска власт и таму да прогласи Република, пиемонтската војска влегла во Јужна Италија и се споила со труците на Гарибалди. Франческо Втори побегнал кај папата во Рим, а Гарибалди ја предал власта на пиемонтскиот крал Виториј Емануел. На организираниот собир народот на Јужна Италија се изјаснил за обединување со ПиEMONTE. Врз основа на сите овие случувања, во февруари 1861 г. во главниот град на ПиEMONTE – Торино, се состанал првиот италијански парламент кој на 14 март прогласил обединето Кралство на Италија. Втората фаза од борбата за обединување на Италија била завршена. Надвор од Италија останале само уште Венеција и Рим.

1.10.3. Ослободување на Рим и Венеција

Иако Рим во март 1861 г. прогласен за престолнина на обединета Италија, тој се наоѓал во рамки на Папската држава. Обидот на Гарибалди во 1862 г. насилно да го заземе Рим, не успеал. И Млетската област со Венеција сè уште била под австриска власт. И Рим и Млетската област се споени со Италија за време на два меѓународни спора.

Влегувајќи во Австриско-пруска војна во 1866 г. на страна на Прусија која ја победила Австрија, Италија ја добила Венеција. Од тогаш границите на Италија и Австрија нема повеќе да се менуваат сè до крајот на Првата светска војна. По поразот на Франција во војната со Прусија и соборувањето од власт на Наполеон III, кој бил заштитник на Папата, на 20 септември 1870 г. италијанската војска марширала во ослободениот Рим. Сите борби за обединување успешно се доведени до крајот. На некогашната моќна папска држава оставена ѝ е мала територија во центарот на градот Рим – Ватикан. Италија била обединета, а Рим станал кралска престолнина. Со посебни закони се регулирани односите со Ватикан, но папата не го признавал тој закон. Изјавил дека се повлекува во „доброволно сојузништво“ во Ватикан, кое ќе трае до меѓународното признавање на Ватикан во 1929 г.

1.11. ОД ПРВАТА ДО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Првата светска војна, 1914 – 1918 г.

Во почетокот на војната Италија била дел од **Тројниот сојуз** или **Блок на централните сили** склучен со Германија и Австроунгарската Империја. Сепак, во тоа време нејзиното

дејствување останува неутрално. Подоцна таа се поврзува со другиот воен блок, **Антантата**, сочинет од Франција, Англија и Русија. На 24 мај 1915 г. Италија ѝ објавува војна на Австро-Унгарија. Војната излегува многу потешка од предвиденото и долго време ниту една од австриските или италијански војски не успева да доминира. Во 1917 г., по поразот на Русија, Германците концентрираат 7 дивизии на италијанскиот фронт за да им помогнат на нивните австриски сојузници. Во една битка во Капорето Италијанците претрпуваат сериозен пораз и се повлекуваат повеќе од 100 км од границата кај Павија. Во 1918 г. почнува Битката кај Павија во текот на која Австријците се обидуваат, но без успех, да ја скршат италијанската резистенција. На 24 октомври италијанската војска започнува офанзива и извојува победа над Виторио Венето, ја наведува Австро-Унгарија на капитулација. Повелбата за отстранување на конфликтите ќе биде потпишана на 4 ноември во Villa Giusti на север на Италија. Италија загубила во војната околу 600 000 од своето население, а нејзината економија била значително ослабена. Но, со Договорот во Версај италијанските граници биле променети во корист на Италија. Сепак, Италија не ги добила сите територии кои барала да се присоединат кон неа, но почнуваат да се фаворизираат националистичките тенденции кои го подготвуваат доаѓањето на власт на Мусолини.

Бенито Мусолини во деведесеттите години од XIX век бил млад социјалистички активист близок до револуционерниот синдикализам, група која не верува во буржоаскиот парламентаризам и која му била наклонета на концептот за насилна револуција. Сепак, по влегувањето на Италија во војна во 1915 г., Мусолини развива силна националистичка склоност. Тој сметал дека војната е антикапиталистичка бидејќи таа ги возвишува вредностите на народните маси и работниците вклучени во војната. Мислел дека социјалистичката револуција може да се оствари само преку соработка на сите класи, народните и буржоаските, за спас на нацијата. Бил против борбата меѓу класите. Од 1919 до 1922 г., Италија е зафатена од сериозна општествена, економска и политичка криза. Мусолини ја експлоатира уништувајќи ги штрајковите и синдикатите преку примена на насилство. За таа цел користи еден вид гарди, кои доаѓаат од големата партија од рангот на *arditi* (доаѓаат од трупата на елитата демобилизирани во 1918 г.), – националисти, чија униформа е црната кошула – која ќе стане еден од симболите на фашизмот. По протестот во Рим во октомври 1922 г., кралот на Италија Виктор – Емануел III, нему му ја доделува власта. Во 1924 г. фашистичката партија ги добива изборите. Социјалистичкиот пратеник Матеоти им противречи на насилствата на кои се жртви политичките противници. Тој ќе биде убиен неколку дена подоцна. Играјќи умешно со толеранцијата и со заканите, Мусолини постепено го инсталира фашистичкиот апарат во земјата. Неговата воена алијанса со Нацистичка Германија ќе го предизвика влегувањето на Италија во војна на страната на силите на Аксис (сојуз меѓу Рим, Берлин и Токио).

Мусолини им објавува војна на Англија и на Франција на 10 јуни 1940 г., дента пред навлегувањето на Германците во Париз. По потпишувањето на Челичниот Пакт во 1939 г. со Германија, Италија смета дека не може да учествува во војна со широки размери пред 1943 г., како резултат на истрошеното и старо оружје. Јасните победи на Германците го наведуваат Мусолини да влезе во војна во 1940 г. во надеж дека таа ќе трае само неколку месеци.

Индустриските капацитети на Италија во тој период биле многу ограничени и спротивно на Првата светска војна водена само на еден фронт, италијанската војска била принудена да се ангажира на четири различни фронтови – Либија, ориентална Африка, Балканот и Русија. Италијанците претрпуваат повеќе страшни порази и се сè повеќе зависни од нивните германски сојузници. По поразот на El Alamein (ноември 1942 г.), Италијанците и Германците се принудени да ја напуштат Африка. Војските на третиот Рајх претрпуваат страшен пораз во Сталинград во јануари 1943 г., италијанската војска во Русија се расцепува во катастрофално бегство.

На 10 јули 1943 г., Сојузниците (Антантата) доаѓаат на Сицилија, потоа се придвижуваат кон јужниот дел на Италија. Мусолини е поразен, а потоа и затворен, по наредба на кралот. Диктаторот е ослободен по барање на Германците на 12 септември. Откако овие се трансформираат од сојузници во окупатори, тој формира по наредба на Хитлер Италијанска Социјална Република (наречена Република Сало, *République de Salò*) на северот на земјата. Маршалот Пјетро Бадолџо ја потпишува капитулацијата (8 септември 1943 г.) додека јужниот дел на Италија ја продолжува војната на страната на Сојузниците. Почнува граѓанска војна со северниот дел на Италија (фашистичка) на Мусолини, поддржана од страна на Германците. Италија станува големо поле на битки каде се спротивставуваат повеќе странски војски. На 28 април 1945 г., планирајќи да побегне накај Швајцарија, Мусолини е егзекутиран (потоа и обесен) од страна на комунистичките партизани. Во јуни 1946 г. со референдум ќе му се стави крај на кралството, прокламирана е италијанската Република и кралската фамилија е испратена во егзил.

1.12. СОВРЕМЕНАТА ЕПОХА ВО ИТАЛИЈА

Во Италија започнува демократско уредување, доминирано од народната италијанска партија *Христијанска демократија* и други антифашистички партии, кои го фаворизираат интернационалното признание, европската интеграција и економскиот развој без преседан. Италијанската комунистичка партија станува сè посилна со тек на времето, релативно умерена, ја забранува секоја смена на изборите сè до 1976 г., момент на *историски компромис*, но исто така годините на насилан политички активизам, обележани со тероризам на екстремната десница и екстремната левица. Постепено, Христијанската демократија, останувајќи неизбежна, остава дел од нејзината моќ на помалку значајни партии како Италијанската републиканска партија и Италијанската социјалистичка партија. Најголемите општествени реформи се адаптирани по референдумот (за развод, за абортус) или по гласањето на законите (*Psichiatria democratica*). Се создава една корумпирана атмосфера која ја предизвикува правната операција наречена *Чисти раце* (*Mani pulite*).

Се случува масовна политичка реорганизација во која доаѓа до експлозија на двете големи политички сили (Христијанската демократија и Комунистичката партија) на безброј партии, промената е акентирана со референдумот во 1993 г. и ратификацијата во 1994 г. на законот за гласање наречен *Mattarellum*, поставувајќи ги темелите на мешан систем за избор. Овие промени ја предизвикуваат политичката појава на Силвио Берлускони чие раководење бенефицираше од владата на Бетино Кракси. Иако е брзо напуштен од страна на своите сојузници (како од Северната лига), тој сепак си ја враќа моќта во 2001 г. со поразителна изборна победа, по еден меѓупериод, доминиран од централна левица, неспособна да ја пробие уставната реформа со клучно значење. Второто владеење на Силвио Берлускони е досега најдолгото во целата републиканска историја. Од 6 до 10 ноември 2002 г. во Фиренца се одвива Првиот европски општествен форум, по насилните спротивставувања на Г8 во Џенова.

Во 2006 г., левицата предводена од Романо Проди, се враќа на власт по кратка победа на изборите. Во август 2006 г., Ехуд Олмерт бара од Романо Проди Италија да го земе правецот на Финул засилен после израелско-либанскиот конфликт, што се случи во февруари 2007 г.

Со Уставот од 1948 г. е основан дводомен Парламент составен од Пратенички дом и Сенат на Републиката. Извршната власт се состои од Совет на министри на чело со претседател на Советот. Уставниот суд е основан по Втората светска војна. Италијанското судство се заснова на римското право.

Актуелен претседател (2018) на Италија е Серџо Матарела.

ВТОР ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКО ОПШТЕСТВО И КУЛТУРА

2.1. ЕКОНОМИЈА НА ИТАЛИЈА

Италија е членка на Г8, групата на осум индустриски најразвиени земји. Во 2005 г. Италија е на шесто место меѓу светските економски сили и на прво место како светски извозник на луксузни производи. Италијанската економија е со европски димензии – земјоделски продукти со интернационално реноме (зејтин, оцет, сирења, тестенини...), индустриски продукти (коли, облека – по кои е на второ место во светот), услуги (туризам – со 43 милиони туристи, Италија е петтата светска дестинација). Италија е четвртата европска сила, со бруто-општествен производ од 1 758 милијарди долари.

Регионите на север, посебно Ломбардија и Венето, имаат највисок процент на бруто-општествен производ по жител, кој е највисок меѓу земјите на Европската Унија (31 180 долари по жител во 2004 г.) и е блиску до процентот на Централниот дел на Франција и околината на Лондон. Јужните делови се помалку економски развиени во однос на северните. Стапката на невработеност во 2007 г. беше 5,6 %, но истата варира во зависност од регионите, посебно меѓу северот (каде е 3 %), центарот (6 %) и југот (со 15 %).

Италија има долга традиција на квалитетно производство и на динамична трговија. Најзначајни се италијанските индустриски групи како *Фиат*, *Финмеханика* (за висока технологија, во изработка на хеликоптери, во транспортот, одбраната), *Саипен* (во нафтената индустрија), *Бенетон*. Познати се *Ферари*, *Масерати* во автомобилската индустрија, *Гучи*, *Долче и Габана*, *Армани* во модата, *Ферети* во изработка на јахти. Сите овие фирми прават од Италија светска референца за елеганција и дизајн. Паралелно со ова постои подземна економија посебно на југот на Италија. Работата на црно зазема 20 % од бруто-општествениот производ.

Големите криминални организации, како сицилијанската мафија, неаполската Камора и Ндрангета во Калабрија на југот на Италија практикуваат изнудување на пари, пазар на дрога, цигари, оружје, нелегално покачување на даночни стапки. Според некои пресметки, 80 % од претпријатијата на Сицилија се жртви на изнуди од страна на мафијата. Ова е посебно закана за економијата на Мецоцорно (поранешно кралство на двете Сицилии, на југот на Полуостровот). Италијанските и странските инвеститори не се одлучуваат да се инсталираат во оваа зона. Сепак, трговците од Палермо одлучиле да се побунат против практиките на изнудување на пари. Овие организации имаат тенденција да инвестираат во легални економски активности во богатите региони на север и на центарот на Италија или во странство (посебно во Швајцарија и во Германија), но заземањата на мафијата постојат само во оние региони од каде што потекнуваат клановите, Неапол, Калабрија и Сицилија.

Затоа, најголемиот дел од претпријатијата, како и мрежата се концентрирани во централниот и северниот дел или на југот во оние делови каде не е присутна мафијата (Базиликата и Сардинија). Индустрискиот триаголник Милано – Џенова – Торина е дел од европскиот мегалополис. Тие го претставуваат неговиот јужен дел. Со Емилија Романа и Венето, тие го сочинуваат индустриското средиште на Италија, вклучено во соработка со Европа. Во тој дел се сместени седиштата на *Фиат* и *Ени*. Меѓу двете Италии постои регион кој Италијанците го нарекуваат *Трета Италија*. Таа го базира својот економски развој на мрежата на мали и средни претпријатија во различни сектори како текстилот, кожата, металната индустрија и механичката. Италија е втора по ред во изработка и извоз на машини по Германија. Германија е првиот економски партнер на Италија, следниот е Франција. Италија поседува многу добра инфраструктура за комуникација со Европа (автопати, железници, клисури), како и отвореност кон Централна и Источна Европа благодарение на Словенија и Австрија. Има силно енергетско производство.

Туризмот е исто така движечка активност на економијата – Италија, третата туристичка земја на Европа по Франција и Шпанија, прима 52 милиони туристи годишно на Алпите, на крајбрежјето и во градовите со уметност како Венеција, Фиренца, Неапол и Рим. Присуството на античките руини ѝ носи исто така голема репутација на земјата. Од пред неколку години Италија го развива и т.н. гастрономски туризам (агри – туризам).

Во земјоделството се специјализираат за традиционалните производи за Медитеранот – винова лоза, жито, маслинки, овошје, зеленчук и млечни производи.

Намалувањето на давачките, ублажувањето на пазарот на трудот, реформата на пензискиот систем напредуваат полека поради спротивставувањето на синдикатите кои се плашат од ослабување на условите за работа на вработените и осиромашување на идните пензионери. Новата влада на Силвио Берлускони има повеќе слобода во спроведување на трансформации бидејќи не почива на премногу хетерогена коалиција. Сепак, Италија има деликатна финансиска состојба (јавен долг), нејзините позиции на маневрирање се во голема мера редуцирани.

2.2. ОБРАЗОВАНИЕТО ВО ИТАЛИЈА

Од 7 јули 2000 година во Италија е воведен нов закон за задолжително образование до 18 години. На 7 јули 2000 година италијанскиот Совет на министри го одобри амандманот за спроведување на членот 68 од законот бр. 144/1999 за задолжително образование. На тој начин, по завршувањето на поранешното задолжително образование кое беше фиксирано на 16 години, учениците треба да изберат помеѓу една од следните опции:

- да го продолжат средното образование за да се стекнат со диплома за завршени студии;
- да се запишат стручна подготовка за да се стекнат со стручна диплома;
- да склучат договор за пракса и да следат најмалку 240 часа обука годишно.

Испитот со кој се полага матурата во Италија се нарекува *L'esame di stato* (поранешно *l'esame di maturità*).

До 1995 година слабите студенти по еден или два предмети беа оставани да полагаат во септември. Тој испит се нарекуваше *l'esame di riparazione*. На него беа праќани околу 700.000 ученици (во просек секој трет студент). Тој испит беше заменет со менторски часови за надокнадување на пропуштеното (*Corsi di recupero e di sostegno*).

Италијанските ученици имаат часови само во прва смена која завршува до 13.00 – 13.30 часот. Имаат два кратки распусти за Божиќ и Велигден.

Уште од времето на договорите помеѓу Папата и Мусолини, школството подразбира изучување и на религијата (*la religione*), што долго време претставува едно од најоспоруваните прашања во образованието на Италија.

2.3. ИТАЛИЈАНСКИ НАУЧНИЦИ

Енрико Ферми (1901 – 1954). Италијанско-американски физичар, изумител на првиот нуклеарен реактор. Се смета за еден од основоположниците на квантната механика. Ја разработува математичката статистика која ги објаснува субатомските феномени, ја открива индуцираната радиоактивност на неутроните. По него се наречени честиците фермиони (електрони, протони, неутрони ...). Во 1938 г. добива Нобелова награда за физика.

Алесандро Волта (1745 – 1827). Италијански физичар и хемичар. Изумител е на електричната батерија при што докажал дека електрицитетот може да се генерира преку хемиска реакција, наспроти дотогашното верување дека го има само во живите суштества. Го открил хемискиот елемент метан. По неговото име електричниот потенцијал се нарекува Волт.

Рита Леви – Монталчини (1909 – 2012). Дала свој придонес во полето на неврологијата. Се смета за пронаоѓач на факторот за нервен раст. Во 1986 г. ја добива Нобеловата награда за медицина.

Гилелмо Маркони (1874 – 1937). Електроинженер, се смета за изумител на радиото и телеграфскиот систем.

Луиџи Галвани (1737 – 1798). Италијански физичар и биолог кој го пронашол животинскиот електрицитет.

Амадео Авогардо (1776 – 1856). Италијански физичар познат по молекуларната теорија или Авогардов закон според кој еднаков волумен на гасови под иста температура и притисок содржат ист број молекули.

Еванџелиста Торичели (1608 – 1647). Познат физичар и математичар кој се смета за изумител на барометарот. Неговите истражувања исто така дале придонес во областа на оптиката.

Џамбатиста дела Порта (1535 – 1615). Научник познат по делото *Природна магија* во кое ги изнесува своите најразлични проучувања од областа на астрологијата, математика, метеорологија, алхемија, окултна филозофија.

Леонардо да Винчи (1452 – 1519). Сестран научник и уметник, оставил свои траги во сликарството, скулптурата, математиката, историјата, картографија, ботаника, геологија.

Лаура Баси (1711 – 1778). Италијанска физичарка која е и првата жена професор во Европа. Вршела експерименти во областа на електрицитетот и ја ширела теоријата на Њутн.

Аугусто Риги (1850 – 1920). Физичар кој дава придонес во областа на електромагнетизмот. Се смета за прв кој успеал да генерира микробранови.

Фабиола Џианоти (1960 –). Италијанска физичарка која во моментот е генерален директор на ЦЕРН (Европска организација за нуклеарни истражувања) и е прва жена на таа позиција.

Марио Капечи. Италијански научник во областа на молекуларната генетика. Ја добива Нобеловата награда за медицина во 2007 г. за пронаоѓањето на метод со кој се создаваат глумци кај кои е исклучен одреден ген.

Марчело Малпиги (1628–1694). Физичар и биолог кој прв ги набљудувал капиларите кај животните и крвните клетки под микроскоп, кој ја открил релацијата меѓу артериите и вените. Открил дека безрбетниците не користат бели дробови за дишење.

2.4. СПОРТОТ ВО ИТАЛИЈА

Џиро д`Италија

Велосипедската трка Џиро која се случува секоја година започнува на 13 мај 1909 година од Милано со 2 448 км пат во осум етапи. Од 127 велосипедисти кои тргнуваат во Милано, само 49 стигнуваат на целта, од кои првото место го освојува Луиџи Гана.

Фудбалот во Италија

Фудбалот може да се нарече и национален спорт на Италија. Секој италијански град поседува свој фудбалски клуб. Некои градови дури имаат и повеќе клубови (*Милан* и *Интер* од Милано, *Лацио* и *Рома* од Рим...). Клубовите се обидуваат да ги добијат најдобрите фудбалери во светот за кои плаќаат многу скапо.

2.5. ИТАЛИЈАНСКА КУЈНА

Италија е земја на тестенините, на пицата, на сладоледите... Регионалните специјалитети на Италија се конзумирани во целиот свет: шунка од Парма, пармезан, моцарела, вино, еспресо...

- **Кафето** најчесто се пие на шанкот во некој бар, во мала шолја, силно со малку шеќер во прав. Може да се додаде и шлаг (con panna), млеко (macchiato) или алкохол (corretto).

- Јадењето **сладолед** е речиси ритуал при прошетките во Италија, а поседува бројни вкусови и варијанти.

- **Пармезанот** е најпознатото сирење, се произведува во Емилија-Ромања во регионот на Реџо Емилија. Слично сирење, но помалку познато е *Grana Padano* кое се произведува во долината на По. Но, првото е поскапо бидејќи процесот на продукција е подолг и порафиниран. Ренданиот пармезан кој се продава, не е обожуван од Италијанците кои сакаат самите да го рендаат на маса додека се сервираат тестенините.

- **Моцарелата** речиси секогаш се става во пиците или во доматиите со босилек. Вистинската моцарела се изработува од млеко од биволи на југот на Италија, најчесто во регионот на Неапол. Постојат и имитации на база на кравјо млеко.

- **Маскарпоне** е нешто помеѓу бело сирење и павлака. Како неопходен додаток се става во тирамису.

- **Сувомесни производи**: најпознати се шунката од Парма и Св. Даниел од северот на Италија. Познати се и мортаделата која доаѓа од Болоња, Бресаола која се прави од говедско и пршута со солен, зачинет и димен вкус.

- **Оцетот балсамико** се смета за еден вид зачин и се произведува во Модена. Тој е резултат на долг процес на преработка на концентрирана шира од грозје. Се остава да стои во дрвени буриња. Најскапо е она од Модена, кое бара повеќе од 12 години на подготовка.

- **Тестенини:** Италијаните консумираат 28 кг тестенини годишно по жител... Тие се симбол на Италија. Се мисли дека Грците се тие што во антиката ги довеле тестенините во Италија. Денес постојат околу 400 форми на тестенини, меѓу кои најпознати се ригатони, фусили, фанфале, кончи, равиолини, равиоли, тортелини, шпагети, капелини, канелони, лазањи...

- **Маслиново масло:** тоа е еден од најзначајните елементи на италијанската кујна. Се смета дека придонесува за долговечност и здравје. Маслото се обработува во бројни региони на Италија како Лигурија, Тоскана, Умбрија... Заедно со Шпанија, Италија е најголем европски производител на масло.

- **Вина:** Италија е еден од најголемите светски производители на вина. Грозјето се одгледува во сите региони на Италија.

ТРЕТ ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКА УМЕТНОСТ

3.1. ИТАЛИЈАНСКА МУЗИКА

Почетоци. Грегоријанско пеење. Станува збор за монофониско пеење, кое не е изведувано со придружба. Тоа е рано христијанско пеење изведувано од страна на монаси, појавено во Римската католичка црква главно во периодот од 800 до 1000 година. Сепак, постојат различни пеења во овој период, а грегоријанското е само едно од нив. Разликите се резултат на големите етнички, културни и лингвистички специфики кои постоеле на Апенинскиот Полуостров по падот на Римската Империја. Различни монашки традиции се појавуваат во рамките на Римската католичка црква, на различни места и во различни периоди. Дури и оној кој не е музички специјалист, може да ги забележи разликите, на пример, помеѓу едноставните тонови на Амброзиските пеења во Милано и пеењата од Беневенто кои се изведуваат со „источно“ орнаментално треперење на гласот, рефлектирајќи ги вокалните традиции на Грчката православна црква. И покрај разликите, сличностите се големи. За време на секој настан, формалните Грегоријански пеења во Италија биле доминатни сè до 1100 година, иако музиката од грчките ритуали продолжува да биде клучна на различни места на Полуостровот, посебно на места каде што Византија некогаш имала влијанија, како на пример во Равена или во јужните делови на Полуостровот. Очигледно, таму каде што биле практикувани грчките ритуали, пеењата се изведувале на грчки јазик, а не на латински како што тоа се правело за време на римската католичка литургија.

Музиката на Треченто (Trecento)

Периодот од 1300 до 1420 година бил интензивен период на италијанската уметност, во областа на сликарството, архитектурата, музиката и литературата. Во музиката се јавуваат нови форми на експресија, посебно во секуларните пеења и во пеењата каде се користел народен италијански јазик. Во тој поглед, оваа музика може да се смета за ренесансен феномен. Сепак, доминантниот музички јазик бил поблизок до оној на доцниот среден век, а музиколозите најчесто го класифицираат овој период како крај на средновековната ера.

Секуларна музика

Секуларната музика пред 1500 година била изведувана од жонглерите, трубадурите и џуларите. Тоа бил период на преминација на народниот јазик во Италија и во цела Европа. Луѓето почнале да пишуваат и пеат песни на нивниот мајчин јазик, кој не бил латинскиот. Две работи треба да се споменат овде: 1. денес повеќе се знае за зборовите на песните отколку за вистинскиот звук на музиката. Зборовите биле пишувани со поголема леснотија, за разлика од забележувањето на мелодиите. Сепак, знаеме дека постоела жива трубадурска традиција на народен јазик во XII век во Прованса и дека 1 000 милји подалеку, на островот Сицилија постоела жива традиција на трубадури на дворот на Фридрих Втори Хоенштауфен. Познато е само дека јужната француска фолклорна музика денес звучи многу слично на италијанската фолклорна музика. Бидејќи фолклорната музика е прилично конзервативна и тешко трпи промени, може да се заклучи дека некои од очигледните специфики во мелодијата и пристапот кон вокализацијата кои постојат денес, постоеле и тогаш. Интересно е што структурата на овие пеења била во вид на повик и одговор – краткото пеење на еден човек е проследено со одговор во вид на колективно пеење. Така, таа нашла место во средновековната црковна музика како начин да се вклучат сите присутни членови во верскиот собир.

Комплицираните полифонии на она што се нарекува Ars Nova започнуваат во XIV и XV век. Популарните пеења, како мадригалите, воведуваат различни мелодии пеени во исто време, со што се создава милозвучна текстура на звукот. Тоа не е исто што и хармонијата, каде повеќе ноти се изведуваат во исто време со цел да формираат созвучје. Хармонијата претставува подоцнежна инвенција. Сепак, преодот од монофониски пеења кон симултани мелодии на полифонија претставува револуција во музичките перцепции.

Ренесанса

За повеќето од луѓето, Ренесансата не буди асоцијација на музика. Сепак, на ист начин како што архитектите, сликарите и скулпторите во XV и XVI век им оддаваат почит на новооткриените вредности на Античка Грција, поетите и музичарите го прават истото. Годиците меѓу 1500 и 1600 се најреволуционерниот период во европската музичка историја. Тоа е период во кој се воведува музиката хармонија и се раѓа операта. Овие две појави се поврзани. По монофонијата на Грегоријанските пеења и полифонијата на мадригалите, во овој период се

вovedува **хомофонијата**. Се работи за хармонични акорди или прогресија на акорди, кои не стојат независно, туку ја поддржуваат мелодијата и нејзината хармонија.

Потребата од хомофонична музика е условена од повеќе фактори. Најпрво, постои отфрлање на премногу комплицираната полифонија. Второ, се појавува нова естетичка концепција за музиката, која најдобро може да се сумира во зборовите на Леонардо да Винчи кој вели дека музиката е „симултано поврзување на пропорционални делови“. Трето, во Ренесансата постои желба да се раскажуваат приказни, да се стават луѓето на мала сцена каде што ќе пеат песни на теми од грчката митологија. Тоа било тешко да се направи ако секој пее различна мелодија во исто време. Полифонијата се претвора во хомофонија, а раната опера се состоела во едноставни мелодии со текстови за грчката митологија, пеени на италијански јазик во придружба на едноставни хармонии. Значаен град во кој се развива оваа музика е Фиренца. Покрај Фиренца, во периодот околу 1600 година значајни се уште два града за развојот на музиката. Венеција тврди дека тука е создадена комерцијалната опера. Неапол пак, ја истакнува својата историја на музички конзерватории спонзорирани од црквите.

Најзначајни претставници од овој период се Флорентин Камерата, Винченцо Галилеј, Јакопо Пери, Палестрина, Арканџело Корели.

XVII век. Периодот од 1600 до 1750 година е период на барокна музика. Многу значајни работи се случуваат во овој период. Постои враќање на мелодиските комплексности на полифонијата, но мелодиите се изведуваат со модерен, етаблиран хармонски систем базиран на акорди и ниски и високи скали. Друг елемент е проширувањето на концептот за хомофониска музика и дозволата мелодиската комплексност да го надмине значењето на текстот. Оваа нова доминација на мелодијата доведува до големи промени, меѓу кои зголемувањето на дијапазонот на инструментите во оркестарот. Изработката на гудачки инструменти како оние на Страдивариус (Stradivarius) развиле голема индустрија во Кремона. Инструменталната музика почнува да се развива како посебна уметност, чија што улога не е само да го придружува човековиот глас. Инструменталните форми вклучувале соната и фуга. Значајни имиња во италијанската музика од тој период се Алесандро Скарлати и Антонио Вивалди.

XVIII век. Во периодот на XVIII век во Италија е застапена т.н. „класична музика“. Терминот „класична“ ја означува стандардизацијата на музичките форми како симфонија и концерт. Постои голем напредок во музиката во овој период. Тоа е период во кој биле изградени големите оперски куќи во Неапол и Милано – Театро Сан Карло (Teatro San Carlo) и Ла Скала (La Scala). Тоа е период на појава на Неаполската Комична опера. Значајна е и рамнотежата меѓу текстот и музиката во операта, воведена главно преку либретото на Метастазео. Значајни италијански композитори во тој период се: Алесандро Скарлати, Доменико Скарлати, Бенедето Марчело, Џовани Батиста Перголези, Николо Пичини, Џовани Паизело, Луиџи Бокерини, Доменико Чимароза и Луиџи Керубини. Тоа е период кога италијанската музика станува интернационална, бидејќи голем број композитори почнуваат да работат надвор од земјата.

XIX век. Ова е периодот на Романтизмот во европската литература, уметност и музика. Романтизмот во музиката е обележан со многу слични карактеристики кои ги дефинираат литературата и сликарството: помалку внимание на формалностите на класицизмот, повеќе инволвираност на човековите страсти како љубовта, хероизмот, храброста, слободата итн., што претставува логична последица на хуманизмот карактеристичен за француското просветителство. Италијанската опера стреми да ја замени леснотијата на Комичната опера со посериозен лирски Романтизам. Иако популарниот Росини е исклучок од тоа правило, во италијанската музика во XIX век клучни се композитори како Белини, Доницети, а во последните педесет години од векот од Џузепе Верди, најголемата музичка икона на италијанската историја. Тоа е исто така време на раната кариера на Џакомо Пучини, веројатно најголемиот композитор на чиста мелодија во италијанската музика. Пучини е мостот кон новата музика на XX век.

XX век. Романтизмот во целокупната европска музика се задржува сè до почетокот на XX век. Во Италија музиката на Верди и Пучини продолжува да доминира подолг период. Други италијански композитори во XX век се Ариго Боито, Руџеро Леонкавало, Пјетро Маскањи, Франческо Чилеа и Оторино Респиги. Сепак, било неизбежно италијанските композитори да одговорат на застарените вредности на Романтизмот и на цинизмот пројавен по Првата светска војна. По смртта на Пучини се воведуваат апстракции и атоналност. Меѓу најзначајните имиња на италијанската музика во XX век се Лучано Берио, Луиџи Далапикола, Гофредо Петраси.

3.2. ИТАЛИЈАНСКО СЛИКАРСТВО

Петнаесеттиот век, првата фаза од италијанската Ренесанса започнува во Фиренца околу 1420 година, со уметниците Филипо Брунелески, Донатело и Мазучо. Овие уметници успеваат да креираат со поддршка од мецените, најчесто од семејството Медичи. Преку изучувањето на делата на Џото, Мазачо ја пронаоѓа класичната италијанска традиција, додека Брунелески и Донатело одат заедно во Рим за да го усовршат знаењето за антиката, среќавајќи ги античките урнатини и скулптури на градот.

Оттаму ќе се роди естетиката на авангардата, која одговара на интелектуалната хуманистичка клима на Тоскана и која ќе ја замени италијанската готика од крајот на векот. Во XVI век Рим доминира пред Фиренца со Микеланџело и Рафаело. Венецијаните Џорџоне и Тицијан ќе додадат посензуални црти на ренесансното сликарство. Караваџо ќе ги збогати со драматична светлина своите сцени и ќе влијае врз уметниците од Шпанија до Холандија. Во XVIII век, Италија го губи уметничкото влијание. Сепак, странците продолжуваат да доаѓаат, Каналето и Гварди оставаат извесен белег на уметноста, но раздвиженоста на Ренесансата почнува да замира.

Ќе треба да се чека до XX век за италијанската уметност да го врати своето влијание и интернационално реноме. Од 1910 до 1920 година, преку футуризмот и метафизичкото сликарство, Италија го дава својот придонес кон модерната уметност. Овие две движења се појавуваат во Милано како најважен центар на италијанската уметност, архитектура и дизајн во XX век.

Футуризмот кој се јавува во 1909 година со поетот Филипо Маринети, како реакција на академизмот од XIX век, ќе изврши влијание и во други држави, пред сè во Русија. За футуристите, уметноста подразбира политички морал и општествено значење кои се изразуваат во плановите на „Новиот Град“, визионерска концепција на урбанизмот направена од дизајнерот Антонио Сант Елиа. Но, одредени релации кои се воспоставуваат меѓу футуризмот и фашизмот ќе влијаат негативно врз прифаќањето на ова движење.

Во 1915 година, како реакција против футуризмот, Џорџо де Кирико го основа метафизичкото сликарство: неговите ониристички визии ќе направат од него предвесник на надреализмот.

3.3. ИТАЛИЈАНСКА СКУЛПТУРА

Во периодот на **ренесансата** и скулптурата се инспирира од Антиката и се преземаат актуелните теми: машкиот акт, бистата, скулптури на витези и на почетокот на XVI век, женскиот акт. Повторно се преземаат техниките на обработка на мермер и леење на бронза. Во XVI век се раѓа профаната скулптура.

Донатело е најзначајната личност од тоа време. Може да се смета за предвесник на Микеланџело и за еден од првите модерни уметници.

Гиберти, Лука дела Робиа и Верокио исто така ја обележуваат Фиренца со својот печат.

Класицизмот во скулптурата се одликува со поригорозна имитација на античките модели. Сепак многу од овие скулптури се засенети од генијот на Микеланџело. Овој гениј воведува тензија и движење во своите дела и неговиот динамизам и насилство го оддалечуваат од класицизмот. Тој најпрво се наметнува во Фиренца, а потоа во Рим, и ги определува новите ориентации во секоја уметност. Неговата уметност ги претставува превирањата на душата која е исправена пред противречни аспирации. Тој знаел да го преточи личното страдање во форми кои сведочат за неговата голема модерност.

Маниеризмот ќе одбележи опсесија од убавината на скулптурата. На тој начин проблемите на стилот ќе станат позначајни од оние на експресијата. Женскиот акт се развива без да се сокрива акцентот ставен на еротизмот. Маниеристичката скулптура се одликува со изразено естетска и сензуална порака.

Значајни имиња и дела во скулптурата

Гиберти, Лоренцо (1380 – 1455)

Фирентински скулптор, златар и архитект. Тој ги направил портите на крштелницата во Фиренца во 1401 година.

Донатело (1386 – 1466)

Скулптор од XV век, кој длабоко ќе влијае на Микеланџело. Негови дела се *Распнатието во базиликата Санта Кроче* и *Давид* излеани во бронза. Од 1443 до 1453 година во Падова ја изработува бронзената статуа на Гатамелата која се смета за прва значајна бронзена статуа по Антиката.

Дела Робиа, Лука (1400 – 1482)

Фирентински скулптор и керамичар, автор на Канторија (1431 – 1437) и на бронзената порта на катедралата во Фиренца од 1446 година. Ја пронаоѓа техниката на скулптура со полихромирана застаклена грнчарија. Неговиот внук Андреа (1435 – 1525) ќе ја продолжи таа традиција.

Верокио (1435 – 1488)

Фирентински сликар кој се смета за еден од најзначајните на почетокот на Ренесансата. Ботичели и Да Винчи биле негови ученици. Ја изработил Давид (1476) која се наоѓа во Баргело во Фиренца и статуата на *Колеоне* во Венеција.

Микеланџело (1475 – 1564)

Уметник на италијанската ренесанса, скулптор, архитект, сликар и поет. Рано се согледува неговиот талент со *La Pieta* (1499, Свети Петар во Рим) и *Давид* (1501 – 1504, Галерија на Академијата во Фиренца). Во 1508 година Јул Втори го задолжува за декорација на таванот на Сикстинската капела, завршена во 1512 година. Меѓу неговите бројни маркантни дела, треба да се забележи *Робови за гробот на Јул Втори* и *Мојсеј* (1524, Свети Павле во Лиенс и Рим). Кога се враќа во Фиренца се посветува на гробовите на Лоренцо и Џулијано де Медичи (1526 – 1533). Во 1536 година се враќа во Рим за да ја слика големата фреска на Последниот суд во Сикстинската капела. Крајот на животот го посветува на архитектурата на Рим (плоштадот Капитол и куполата на Свети Петар).

Челини, Бенвенуто (1500 – 1571)

Фирентински скулптор, гравур и писател. Негово главно дело е *Персеј*.

3.4. ИТАЛИЈАНСКА АРХИТЕКТУРА

Во архитектурата, стилот на Ренесансата со алузијата на Антиката, ќе го замени готскиот стил, кој бил актуелен во средниот век. Готскиот стил се базирал на аглести сводови и претендирање кон височина. Тенденциите на Ренесансата биле поинакви: нејзиниот стил се базирал на симетрија и пропорции.

На тој начин Ренесансата се враќа на полукружниот свод, а ќе ги отфрли егзибициите на средниот век. Ако од денешен аспект тоа може да се смета за регресија, во тоа време се гледало на готската уметност како на конфузија, варварство и неред. Луѓето се враќале во Рим за да ги изучуваат античките споменици.

Ренесансата се покорува на неколку правила: регуларност, симетрија, пропорција кои се во основата на секое архитектонско дело. Во архитектурата, Ренесансата се изразува со нови форми преземени од антиката: столбовите, куполи и ламби.

Имиња и дела на архитектурата

Брунелески, Филипо (1377 – 1446)

Во 1419 година ја изработува портата на болницата на Невините чија едноставност воведува новина во фирентинската уметност. Ја изработува куполата во Фиренца од 1420 до 1438 година, капелата на Паци во црквата Санта Кроче во 1429 година, сакристиите на црквите Сан Лоренцо (1420) и Санто Спирито (1435).

Микелоџо (1396 – 1472)

Фирентински скулптор и архитект, работел во манастирот Сан Марко и во палатата на Медичи-Рикарди (1444 – 1459), создавајќи го на тој начин моделот на фирентинска палата на три нивоа.

Алберти, Леон Батиста (1404 – 1472)

Теоретичар на архитектурата, го напишал Трактатот за архитектура во 1450 година и изработил бројни архитектонски планови меѓу кои и храмот Малатеста во Римини, фасадата на триумфалната капија на Св. Франческо во Римини (1446 – 1450), фасадата на Санта Марија Новела во Фиренца. Тој се исто така автор на еден трактат за сликарството (1453).

Браманте (1444 – 1514)

Сликар и архитект, се формира во дворот на војводите Монтефелтро во Урбино, потоа работи во Бергамо и Милано, па по 1504 година се враќа во Рим каде работи на базиликата Св. Петар.

Микеланџело (1475 – 1564)

Уметник на Ренесансата чие дело на скулптор, архитект, сликар и поет ја обележа цела епоха на Италија. Автор е на сликата на таванот на Сикстинската капела во Ватикан, како и на големата фреска *Последниот суд*. Од 1547 година тој раководи со изработката на Св. Петар каде куполата е негово дело.

Рафаело (1483 – 1520)

Во 1508 година, тој е повикан во Рим од Јул Втори кој од него бара декорација на палтата во Ватикан. Го наследува Браманте во Св. Петар во 1514 година.

Паладио, Андреа (1508 – 1580)

Архитект, чиј што јасен и разновиден стил е доста ценет во Италија и Европа каде станува основа за неокласицистичката архитектура на XVIII век. Негово ремек-дело е вилата Ротонда во Виченца.

Васари, Џорџо (1511 – 1574)

Писател, сликар и архитект познат по биографиите кои ги има посветено на најголемите италијански уметници на Ренесансата. Ја објавува книгата *Животот на најдобрите сликари, скулптори и архитекти* во 1550 година.

Аманати (1511 – 1592)

Автор е на делата во палатата Пити, на фонтаната на Нептун и на статуата на коњаник Козмо.

3.5. ИТАЛИЈАНСКИ ФИЛМ

На почетокот на XX век италијанскиот филм го доживува својот подем, но ќе треба да се чека до крајот на Втората светска војна, падот на фашизмот и ослободувањето за да се оствари, заедно со *Рим отворен град (Roma città aperta)* (1945) и *Папу (Paissà)* (1946) на Роберто Роселини, „откритието“ на неореализмот. Филмови како *Крадци на точаџи (Ladri di biciclette)* (1948) на Виторио де Сика, *Земјата трепери (La terra trema)* (1948) на Висконти или *Горчлив ориз (Riso amaro)* (1948) на Џузепе де Сантис се ремек-делата на овој правец.

Во 60-тите години се појавуваат нови синеасти: браќата Тавијани, Еторе Скола, Марко Ферери...

Помеѓу најбрилијантните треба да се спомене Пјер Паоло Пазолини, „проколнат“ писател и синеаст, чие дело отворено го осудува буржоаското општество по војната и растечката моќ на парите – *Teorema* (1968), *Porcile* (1969), но исто така и Лукино Висконти – *La caduta degli dei* (1969), *Morte a Venezia* (1971) и Федерико Фелини – *La dolce vita* (1960), *8 ½* (1963).

Од 80-тите години се појавуваат имињата на Роберто Бенини чијшто филм *Животот е убав* ја добива специјалната награда на жирито на Фестивалот во Кан во 1998 година и на Нани Морети (*Интимен дневник*, 1993), Златна палма во Кан во 2001 година за *Собата на синот*.

Неореализам

Неореализмот е културно движење кое се развива во Италија по војната и трае некаде до 1955 година. Ова движење го карактеризира пред сè филмот додека во литературата и другите уметности повеќе се говори за реализам. Бројни критичари видеоа под оваа етикета помалку школа или движење, отколку едноставна клима која се појавува по војната. Неореализмот се интересира за проблемите на општеството и сака да допре до побројна публика.

Неореализмот и филмот

Негови карактеристики се снимањето на реален декор, изборот на непрофесионални актери и одбивањето да се менува нагло кадарот. Чезаре Саватини ќе дојде до теоријата на невидливата камера. Сликата треба да одговара на флуксот на реалноста. Да се следи што подолго еден објект на ист план што дозволува да се создаде просторот на секојдневието. Кружното движење на камерата го репродуцира движењето на окото.

БИБЛИОГРАФИЈА

ATTLIENTI, Cristoforo, MAGLIOZZI, Erasmo, COTRONEO, Girolamo. (2007) *Spazi & testi letterari. Da Tasso alla seconda metà dell'Ottocento*, Fratelli Ferrao Editori.

BARONI Raouletta, CIGADA Piero (2008) *Letteratura italiana*, Vallardi A.

BALBONI Paolo E, CARDONA Mario (2004) *Storia e testi di letteratura italiana per stranieri*, Guerra Edizioni.

FERRONI, Giulio (1991) *Storia della letteratura italiana* vol. II- II Einaudi.

Bernard-A.Chevalier. (2004) *Précis de culture italienne*. Ellipses.

Donatella Pagnottini Sebastiani, Orietta Rossi Giacobbi. (2002) *Civiltà italiana*. Testo di conversazione e cultura per stranieri. Guerra Edizioni, Perugia.

George Lazarescu, Storia della civiltà italiana. Editura didactic SI PEDAGOGICA, Bucaresti.

*

Харт, Мајкл (1998) *100 Највлијателни луѓе*. Скопје: Детска радост.

БИОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ

Д-р Ева Ѓорѓиевска е родена на 18 јуни 1981 година во Скопје. Во 2005 година дипломира на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“. Во 2007 година се стекнува со звање магистер од областа на француската книжевност на Универзитетот Paris VII - Denis Diderot со назив на дипломата *Литератури, теории, модернитети*. Во 2014 година ја брани докторската дисертација со наслов „Метаморфози на идентитетот во делото на Марсел Пруст“ на Универзитетот Paris XII – Paris Est. Од ноември 2008 година работи на Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип како доцент по предмети од областа на книжевноста, културата и цивилизација на романските народи (на групата Италијански јазик и книжевност) и францускиот јазик. Објавува повеќе трудови во домашни и во меѓународни списанија од областа на книжевноста на романските народи: француска и италијанска книжевност. Во декември 2010 година е ангажирана за превод на научни трудови од француската и италијанска теорија и литература од француски на англиски јазик за зборникот на МАНУ (Македонска академија на науките и уметностите). Во 2005 и 2009 година учествува на меѓународни летни школи на Ecole Normale Supérieure во Париз и Université Toulouse II – Le Mirail во Тулуз. Одговорен уредник е на Годишниот Зборник на Филолошкиот факултет – Штип.

